

Extended Abstract

Phonetic Representations of the Explicit Object Marker in the Kermani Dialect Using Autosegmental Phonology

Sara Attarzadeh

PhD Candidate in Linguistics, Department of Foreign Languages, Faculty of Tourism, Higher Education Complex of Bam, Iran
atarzadeh@bam.ac.ir

Ebrahim Samani ¹

Assistant Professor, English Language Teaching Department, Farhangian University, Tehran, Iran
e.samani@cfu.ac.ir

Review History:
Received: 07.12.2025
Revise: 06.01.2025
Accepted: 27.01.2026

This study examines the various phonological representations of the explicit object marker in Kermani dialect using auto-segmental phonology. To this end, the object marker was analyzed in different phonological environments. It is noteworthy that the explicit object marker in Persian and, consequently, in Kermani dialect is a remnant of the strong case system in Old Persian. Kermani is a dialect spoken in the southeastern region of Iran, particularly in the city of Kerman. This research is descriptive-analytical in nature. Data were collected through purposefully designed sentences, which were asked to be repeated by native speakers. The study's sample was randomly selected from male and female Kermani dialect speakers with various educational backgrounds. The data were collected, transcribed, and analyzed. The results show that in Kermani dialect, the object marker appears in three different phonological forms. Interestingly, these various phonological representations depend solely on the final phoneme of the object and are not influenced by the initial consonant of the word following the object. Finally, the results and phonological processes involved in achieving these results, like consonant epenthesis, vowel deletion and compensatory lengthening were analyzed using auto-segmental phonology. The analysis revealed that auto-segmental phonology effectively accounts for the various phonological representations and phonological processes used in changing the underlying form to surface representations of the object marker in Kermani dialect.

Keywords:

Auto-segmental phonology
Explicit object marker
Kermani dialect
Phonological processes
Phonological representations

How to cite this article:

Attarzadeh, S. and Samani, E. (2025). Phonetic Representations of the Explicit Object Marker in the Kermani Dialect Using Autosegmental Phonology. *Journal of Linguistics & Iranian Languages*, 10(3), 69-92. doi: 10.22099/jlil.2026.55090.1457

COPYRIGHTS ©2025 The author(s). This is an open access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution (CC BY-NC 4.0), which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, as long as the original authors and source are cited. No permission is required from the authors or the publisher.

¹ Corresponding author

Introduction

Historically, the Iranian languages have undergone three developmental stages: Ancient, Middle, and Modern (Khānlārī, 1397). The Kermani dialect belongs to the Modern stage of the Iranian languages, which began in the late Sassanid period and continues to this day. Based on linguistic classifications, this dialect is part of the Western branch of Modern Iranian languages and is categorized within the Southeastern group of the Central Iranian dialects of the desert region (Sāhabi & Tokhāri, 1389).

One of the prominent features of non-standard varieties of Persian, including Kermani, is the high frequency of phonological simplifications compared to Standard Persian. These simplifications arise from the active phonological processes such as homophony, dissimilarity, deletion, insertion, and metathesis, which lead to a reduction in phonological complexity and decrease the effort in production. In the standard variety, due to social and non-linguistic reasons, these processes are less frequent, while they occur more frequently in non-standard varieties (Permon, 1388).

This study focuses on one of the most significant instances of this domain, examining the various phonetic representations of the direct object marker in the Kermani dialect. This process is a type of morpho-phonological process in which the rule of deletion is clearly observable (Carr, 2008). Given the limited research on the phonological processes of the Kermani dialect, especially in the framework of autosegmental phonology, this study aims to describe the different forms of the direct object marker and determine its underlying form. It also evaluates the adequacy of the autosegmental phonology approach in explaining the transformation of underlying forms into various surface forms.

Methodology

The theoretical framework for this study is based on generative phonology and its evolution into nonlinear approaches, particularly autosegmental phonology. Generative phonology emerged in the mid-1950s as a subfield of generative grammar, based on the independent intellectual contributions of Chomsky and Halle (Kord-Zāfrānlou, 1385). The foundational work by Chomsky and Halle, *The Sound Pattern of English* (1968), is considered the core of this approach, and it is often referred to as standard generative phonology or the sound-pattern approach (Meshkūh-Dīnī, 1388).

The methodology in this study is field-based. For data collection, speakers were asked to repeat purposefully designed sentences. The sample consisted of 22 speakers, selected randomly from both male and female Kermani speakers with varying educational backgrounds. The data were collected, transcribed, and analyzed. The features of the sentences designed for data collection in terms of the position and articulation of the initial consonant of the word following the object, relative to the position and articulation of the final consonant of the object:

a) Different Cases for an Object Ending in a Consonant:

1. The following word begins with a vowel.
2. The following word begins with a consonant identical to the final consonant of the object.
3. The following word begins with a consonant identical in terms of Place but different in terms of \pm Continuant from the final consonant of the object.
4. The following word begins with a consonant identical in terms of \pm Continuant but different in terms of Place from the final consonant of the object.
5. The following word begins with a consonant identical to the final consonant of the object in terms of both Place and \pm Continuant.

6. The following word begins with a consonant different from the final consonant of the object in terms of both Place and \pm Continuant.

b) Different Cases for an Object Ending in a Vowel:

1. The following word begins with a vowel identical to the final vowel of the object.
2. The following word begins with a vowel different from the final vowel of the object.
3. The following word begins with a consonant.

Data Analysis

To justify the results obtained from the research with an autosegmental approach, it was necessary first to identify the underlying form of the direct object marker in the Kermani dialect. Based on the criteria introduced by Kenstowicz (1994) for identifying underlying forms and considering the frequency of occurrence, the form ə was determined as the underlying form. The derivation of various surface forms in different phonological environments can be considered as follows:

a. /r/: In cases where the object ends with a vowel and the final syllable of the object is an open syllable, the underlying form of the object marker changes and appears as r to prevent vowel contraction.

b. / \emptyset /: This occurs when the object ends with one of the following consonants: t, d, n, s, z, r, m. In these cases, the underlying form ə is completely deleted, and the phonetic representation of the object marker becomes empty.

**c. Deletion of the Final Consonant and Compensatory Lengthening in the Preceding Vowel: When the object ends with the coronal consonants /ʔ/ and /h/, the final consonant is deleted in Kermani, and the preceding vowel undergoes compensatory lengthening.

Research Findings

1. In the Kermani dialect, the only factor influencing the pronunciation of the object marker is the final consonant of the object, and the initial consonant of the following word has no role in determining the phonetic representation of the direct object marker. For example, if the final consonant of the object in a sentence is /b/, regardless of the place or manner of the initial consonant of the following word, the object marker will be pronounced as ə .
2. Overall, the object marker appears in three phonetic forms in the Kermani dialect: ə , \emptyset , and r.

Based on the criteria introduced by Kenstowicz (1994) for determining underlying forms, and considering the frequency of occurrence, it can be concluded that the underlying form of the object marker in the Kermani dialect is ə .

4. In the typology based on the impact of the Mandatory Boundary Principle on features in various languages, Haruka (1999) places the Kermani dialect in Group IV. This classification is due to the fact that in the Kermani dialect, the deletion of features is accompanied by the complete deletion of the phonological unit.

As demonstrated, the foundations of the autosegmental phonology framework provide sufficient explanatory power to account for the above processes in the Kermani dialect.

Conclusion

This study shows that the autosegmental phonology framework is effective in explaining the phonetic representation of the direct object marker in the Kermani dialect. The processes of feature spreading, deletion, and compensatory lengthening are adequately accounted for in this

framework. Additionally, the study highlights that the phonological behavior of the object marker is primarily determined by the final consonant of the object, which distinguishes it from other dialects of Persian.

References

- Aboulhasani Zadeh, V., & Abdolalizadeh, M. (2016). Phonetic Study of Vowels [o, i, æ] in the Kermani Dialect. *Linguistic Research Quarterly*, 8(18), 7-22.
- Ahangar, A. A., Ezzatabadi Pour, T. & Silmanian, M. (2015). The Study of Weakening Processes in the Lari Dialect of Baghamlak: Autosegmental Phonology. *Journal of Western Iranian Languages and Dialects Studies*, 3(15), 1-23.
- Ahangar, A. A. ,& Delarami, M. (2019). The Study of Weakening Processes in the Sistani Dialect Based on Autosegmental Phonology. *Journal of Linguistics of Iranian Dialects*, 5(2), 89-124.
- Archangeli, D., & Pulleyblank, D. (2015). *Phonology without boundaries: Harmonic serialism and feature-based analysis*. Oxford University Press.
- Bagheri, M. (2011). *History of the Persian Language*. Qatrah Publishing.
- Baharani, N. (2017). A Study of Some Morphological and Phonological Processes in the Khuzestani Arabic Dialect. Proceedings of the First National Conference on Contemporary Linguistic Issues, Ahvaz: University of Amir al-Mu'minin, 1-16.
- Bybee, J. (2020). *Usage-based phonology*. Cambridge University Press.
- Carr, Ph. (2008). *A Glossary of Phonology*. Edinburgh University Press.
- Cohen, C. (2018). Gradient phonological phenomena and the limits of categorical representations. *Laboratory Phonology*, 9(1), 1–28.
- Crystal, D. (2008). *A dictionary of linguistics and phonetics (Vol. 30)*. John Wiley & Sons.
- Dabirmoghadam, M.(1990). On 'ra' in the Persian Language. *Journal of Linguistics*, 7(1), 2-60
- Falahati, M. A. (1995). *Children's Speech in the Kermani Dialect* [Master's thesis], Tehran: Allameh Tabatabai University.
- Firozyan Poorasfahani, A.,& Fathian, T. (2010). A Study of Phonological Processes in the Mashhadi Dialect Based on Autosegmental Phonology. Proceedings of the First International Conference on Dialects of Iran's Desert Regions, Esmaeili, Esmat, Jabbari, Mostafa, Semnan: University of Semnan, 1678-1647.
- Goldsmith, J. A. (1976). *Autosegmental Phonology* [MA thesis], Cambridge: MIT University.
- Haruka, F. (1999). *Theoretical Implications of OCP Effects on Features in Optimality Theory* [Ph.D. dissertation]. Maryland: Maryland University.
- Hyman, L. M. (2018). What is phonological theory? In S. J. Hannahs & A. Bosch (Eds.), *The Routledge handbook of phonological theory*, pp. 3–28. Routledge.
- Jem, B. (2017). On the Pronunciation of 'ra' in Persian. *Journal of Linguistics and Dialects of Khorasan*, 9(1), 1-14.
- Jensen, J. T. (2004). *Principle of generative phonology: An introduction*. John Benjamine.
- Karāmou, M. (2000). *A Linguistic Study of the Kermani Dialect* [Master's thesis]. Shiraz: Shiraz University.
- Karimabadi zadeh, F. (2016). *Studying the Phonological Processes in Kermani Dialect based on Optimality Theory* [M.A. thesis]. Kerman: Shahid Bahonar University.
- Kenstowicz, M.,& Kisseberth, C. (1979). *Generative Grammar: Description and Theory*. Academic Press.
- Kenstowicz, M. (1994). *Phonology in generative grammar*. Blackwell Publishers.

- Khalifehloo, S.F., & Delarami, M. (2014). Initial Consonant Clusters in the Sistani Dialect Based on Autosegmental Phonology. *Journal of Western Iranian Languages and Dialects Studies*, 8(1), 39-62.
- Khalifehloo, S. F., Ezzatabadi Pour, T. (2022). A Study of Weakening Processes in the Sirjani Dialect: Autosegmental Phonology. *Journal of Literature and Local Languages of Iran's Land*, 12(35), 49-74.
- Kord Zāfrānlou, A. (2000). *Autosegmental Phonology and Its Application in Phonological Processes of the Persian Language* [Doctoral dissertation]. Tehran: University of Tehran.
- Kord Zāfrānlou, A. (2006). *Phonology: Rule-Based Approaches*. Samt Publishing.
- Kul, M. (2007). *The Principle of least effort with in the hierarchy of linguistic preferences: external evidence from English* [Ph.D. dissertation]. Poznan: Adam Mickiewicz University.
- Lass, R. (1988). *Phonology, an introduction to basic concepts*. Cambridge press.
- Madresi Ghavami, G. (2015). *Descriptive Phonology and Phonetic*. Scientific Publishing.
- Mahdavi, F. (2010). A Study of Phonological Harmony in the Isfahani Dialect Based on Autosegmental Phonology. Proceedings of the First International Conference on Dialects of Iran's Desert Regions, Esmaeili, Esmat, Jabbari, Mostafa, Semnan: University of Semnan, 2053-2066.
- Masoumi, A. (2022). Another Look at Rhythmic Classes: Evidence from the Kermani Variety of Persian. *Journal of Language and Linguistics*, 9(17), 131-153.
- McCarthy, J. (1988). Feature Geometry and Dependency: A Review. *Phonetic*, 45(2-4): 84-108.
- McCarthy, J. J. (2019). *Optimality theory: Constraint interaction in generative grammar, 2nd ed.* Wiley-Blackwell.
- Meshkūh-Dīnī, M. (2009). *The Sound Structure of Language*. Ferdowsi University Press.
- Mikadeh, A. (2016). Phonological Processes of Consonant Harmony in the Farimani Dialect Based on Autosegmental Phonology. *Journal of Literature and Language of Shahid Bahonar University of Kerman*, 19 (40), 321-346.
- Naghshbandi, S. (1996). *The Phonological Identity of Four Consonants in Azerbaijani Turkish*. [Master's thesis]. Tehran: Allameh Tabatabai University.
- Najafi, I, & Arta, M. (2011). The Evolution of the Functions of 'Ra' in the Persian Prose Eras. *Journal of Stylistics of Persian Poetry and Prose*, 4(12), 229-247.
- Najafi Pazouki, M. (2011). The Influence of Verb Morphology on the Manifestation of 'Ra' in Sentences. *Two-Quarter Journal of Language Research*, 3(5), 217-236.
- Odden, D. (2014). *Introducing phonology, 2nd ed.* Cambridge University Press.
- Permon, Y. (1996). *Phonological System of the Kermani Dialect from the Perspective of Generative Phonology and Autosegmental Phonology* [Master's thesis]. Tehran: Allameh Tabatabai University.
- Permon, Y. (2009). Vowel Reduction in the Kermani Dialect. *Heritage Research Journal of Linguistics, Special Edition on Linguistics*,: 1(1), 12-25.
- Pierrehumbert, J. B. (2016). Phonological representation: Beyond abstract features. *Language, Cognition and Neuroscience*, 31(2), 1-16.
- Razi Nejad, M. (2002). *Autosegmental Phonology of the Turkish Dialect of Meshkinshahr*. [Master's thesis]. Tehran: University of Tehran.
- Sadeghi, V. (2000). *Analysis of Phonological Processes in the Tehran Persian Dialect Based on Autosegmental Phonology* [Master's thesis]. Tehran: University of Tehran,
- Shaqqi, V. (2008). *Foundations of Morphology*. Samt Publishing.

- Sahabi, S., & Tokhāri, N. (2010). High-Frequency Phonological Processes in the Kermani and Shirazi Dialects. *Proceedings of the First International Conference on Dialects of Iran's Desert Regions*, Esmaeili, Esmat, Jabbari, Mostafa, Semnan: University of Semnan, 1329-1343.
- Yip, M. (1988). The Obligatory Contour Principle and Phonological Rules: A Loss of Identity. *Linguistic Inquiry*, 19(1): 10-65.
- Yip, M. (2019). *Tone*. Cambridge University Press.

زبان‌شناسی و گویش‌های ایرانی

سال ۱۰، شماره ۳، پیاپی ۱۸ (پاییز ۱۴۰۴) شماره صفحات: ۶۹ - ۹۲

بررسی تظاهرات آوایی مختلف نشانه مفعول صریح در گویش کرمانی با بهره‌گیری از واج‌شناسی خودواحد

سارا سادات عطارزاده^۱، ابراهیم سامانی^{۲*}

۱. مربی، رشته زبان‌شناسی، گروه زبان‌های خارجی، مجتمع آموزش عالی بم، بم، ایران
۲. استادیار، آموزش زبان انگلیسی، گروه آموزش زبان انگلیسی، دانشگاه فرهنگیان، تهران، ایران

چکیده

در این پژوهش، تظاهرات آوایی مختلف نشانه مفعول صریح «را» در گویش کرمانی با بهره‌گیری از واج‌شناسی خودواحد بررسی شده است. بدین منظور، مفعول، در محیط‌های آوایی مختلف مورد بررسی و مذاقه قرار گرفت. این پژوهش از نوع توصیفی-تحلیلی است. داده‌ها به صورت جملاتی هدفمند و از پیش طراحی شده بودند که از گویشوران خواسته شد آن‌ها را تکرار کنند. جمعیت آماری به صورت تصادفی از بین گویشوران زن و مرد گویش کرمانی با سطح تحصیلات متفاوت انتخاب شد. داده‌ها جمع‌آوری، آوانگاری و تحلیل شدند. نتایج این بررسی حاکی از این است که در گویش کرمانی نشانه مفعول به سه صورت /r/، /ø/، و /θ/ تظاهر آوایی پیدا می‌کند. نکته جالب و شایان توجه این است که این تظاهرات آوایی مختلف تنها وابسته به واج آخر مفعول هستند و واج ابتدای کلمه بعد از مفعول به هیچ عنوان نقش تعیین‌کننده در تظاهر آوایی نشانه مفعول در گویش کرمانی ندارد. در پایان سعی شد تا نتایج حاصل و فرآیندهای آوایی دخیل در رسیدن به این نتایج، مانند درج همخوان، حذف واکه، و کشش جبرانی با استفاده از واج‌شناسی خودواحد تحلیل شوند. نتیجه این تحلیل نشان داد که واج‌شناسی خودواحد به خوبی قادر به توجیه تظاهرات آوایی مختلف و نیز فرآیندهای آوایی به کار رفته در تبدیل صورت زیر ساختی به تظاهرات روساختی نشانه مفعول در گویش کرمانی می‌باشد.

واژه‌های کلیدی:

گویش کرمانی
نشانه مفعول صریح
واج‌شناسی خودواحد
تظاهرات آوایی
فرآیندهای آوایی

تاریخچه مقاله: دریافت: ۱۶ آذرماه ۱۴۰۴

بازنگری: ۱۶ دی‌ماه ۱۴۰۴

پذیرش: ۷ بهمن‌ماه ۱۴۰۴

* آدرس ایمیل نویسنده مسئول: e.samani@cfu.ac.ir

ارجاع به مقاله: عطارزاده، سارا و سامانی، ابراهیم. (۱۴۰۴). بررسی تظاهرات آوایی مختلف نشانه مفعول صریح در گویش کرمانی با بهره‌گیری از واج‌شناسی خودواحد. زبان‌شناسی و گویش‌های ایرانی. ۳(۱۰). ۶۹-۹۲. <https://doi.org/10.22099/jlil.2026.55090.1457>

حق نشر - ۲۰۲۵ نویسنده(گان). این یک مقاله با دسترسی آزاد است که تحت شرایط مجوز Creative Commons Attribution (CC BY-NC 4.0) منتشر شده است، استفاده، توزیع و تکثیر نامحدود را در هر رسانه‌ای مجاز می‌داند، مشروط بر اینکه به نویسندگان و منبع اصلی اشاره شود. هیچ اجازه‌ای از نویسندگان یا ناشر لازم نیست.

۱. مقدمه

گروه زبانی هندوایرانی یکی از مهم‌ترین شاخه‌های خانوادهٔ زبان‌های هندواروپایی است و زبان‌های ایرانی زیرمجموعهٔ آن به‌شمار می‌آیند. این زبانها از لحاظ تاریخی سه دوره تحولی را پشت سر گذاشته‌اند: دوره باستان، دوره میانه و دوره نو (خانلری، ۱۳۹۷). دوره نو که گویش کرمانی به آن تعلق دارد از اواخر عهد ساسانی آغاز شده است و تا کنون ادامه دارد. زبانها و گویش‌های این دوره را می‌توان به دو گروه اصلی شرقی و غربی تقسیم کرد. بر اساس این رده بندی گویش کرمانی در دسته گویش‌های ایرانی نو غربی و در رده گویش‌های جنوب شرقی از دسته گویش‌های مرکزی ایران و در منطقه کویر جای می‌گیرد (صاحبی و توکلی، ۱۳۸۹).

تفاوت گونه‌های غیرمعیار زبان فارسی با فارسی معیار عمدتاً ناشی از میزان بالای ساده‌سازی‌هایی است که در نظام آوایی این گونه‌ها مشاهده می‌شود. در گونه‌های غیرمعیار، فرایندهای واجی با بسامد بیشتری رخ می‌دهند، در حالی که گونه معیار به دلایل اجتماعی و غیرزبانی کمتر در معرض این ساده‌سازی‌ها قرار می‌گیرد. در بسیاری از گونه‌های غیرمعیار، فرایندهایی همچون ناهمگونی^۱، همگونی^۲، حذف^۳، درج^۴ و قلب^۵ به صورت گسترده عمل می‌کنند و نتیجه آن کاهش یا حذف برخی ویژگی‌های تلفظی در بازنمایی آوایی است. در حقیقت، از آنجا که بخش زیادی از ارتباط زبانی در قالب گفتار صورت می‌گیرد، گویشوران برای صرفه‌جویی در انرژی و زمان به‌طور طبیعی به سمت ساده‌سازی‌های بیشتری گرایش می‌یابند (پرمون، ۱۳۸۸).

یکی از مهم‌ترین این ساده‌سازی‌ها فرآیند حذف است که کول^۶ (2007 : 160) آنرا زیرمجموعه فرآیند واجی کلی تر تضعیف^۷ تقسیم بندی می‌کند. وی سایر قواعد تضعیف را التقای واکه‌ها، تبدیل همخوان انسدادی-سایشی به ناسوده، تشدیدزدایی، زنشی شدگی، کامی شدگی، سایشی شدگی، کاهش خوشه یا ساده سازی، کوتاه شدگی، مرکزی شدگی، کشش جبرانی، نرمکامی شدگی، واکه‌ای شدگی و خیشومی شدگی برمی‌شمارد.

در فرهنگ کریستال^۸ (۲۰۰۸: ۱۴۳)، تضعیف به فرایندی اطلاق می‌شود که طی آن آواها با نیروی تنفسی کمتر و فشار ماهیچه‌ای پایین‌تری تولید می‌گردند. به گفته جنسن^۹ (۲۰۰۴) تضعیف فرایندی واجی است که طی آن همخوان‌ها در مسیر کاهش پیچیدگی ساختاری و تلاش واجی حرکت می‌کنند و این تغییرات معمولاً در موقعیت‌های واجی ضعیف و کم‌برجسته رخ می‌دهند. لس^{۱۰} (1988 : 17) تعمیم کلی تری به کار می‌برد. به اعتقاد وی هرگونه فرایند و تبدیل آوا در جهت چپ به راست ترتیب زیر تضعیف می‌باشد:

صفر ← یم واک ← سایشی ← انسدادی

واکدار ← بی واک

¹ dissimilation

² assimilation

³ deletion

⁴ epenthesis

⁵ metathesis

⁶ M. Kul

⁷ weakening

⁸ M. Crystal

⁹ J. T. Jensen

¹⁰ R. Lass

در این پژوهش، برای شناخت دقیق‌تر گویش کرمانی، به بررسی یکی از فرایندهای صرفی-واجی رایج در این گویش می‌پردازیم. فرایندهای صرفی-واجی در نقطه تلاقی صرف و واج‌شناسی قرار می‌گیرند و در حوزه‌ای از زبان‌شناسی با عنوان صرف‌واج‌شناسی بررسی می‌شوند؛ حوزه‌ای که به تحلیل و طبقه‌بندی عوامل واجی مؤثر بر تظاهر تکواژها می‌پردازد (کار، ۲۰۰۸: ۱۰۴؛ کریستال، ۲۰۰۸: ۳۱۵). در حقیقت، یک فرایند صرفی می‌تواند موجب فعال شدن یک فرایند واجی شود و پیامد آن، ظهور بیش از یک صورت روساختی برای یک تکواژ خواهد بود. در واج‌شناسی، با اتکا به همین فرایندهای صرفی-واجی، از میان صورت‌های مختلف روساختی یک تکواژ، بازنمایی زیرساختی آن مشخص و بازسازی می‌شود.

فرآیند مورد بررسی در این پژوهش تظاهرات آوایی مختلف تکواژ نشانه مفعول صریح در گویش کرمانی است که طبق تعریف کار (2008) یک فرآیند صرفی واجی است و فرآیندی است که قاعده حذف از مجموع قواعد تضعیف در آن کاملاً مشهود است. در تحلیل این فرآیند از واج‌شناسی خودواحد بهره می‌گیریم. در واقع، چارچوب نظری پژوهش حاضر، واج‌شناسی خودواحد است که با تفکیک سطوح بازنمایی واجی و تأکید بر استقلال و تعامل واحدهای واجی، امکان تبیین نظام‌مند فرایندهای واجی از جمله هم‌پیوندی، انتشار و حذف گره‌ای را در تحلیل داده‌های گویشی فراهم می‌کند. انتخاب این چارچوب به دلیل توان آن در بازنمایی تغییرات واجی وابسته به بافت، به‌ویژه در پدیده‌هایی با چندین تظاهر آوایی، صورت گرفته است.

با توجه به اینکه در گویش کرمانی نمونه‌های فراوانی از ساده‌سازی‌های زبانی و فرایندهای تضعیف، به‌ویژه حذف، مشاهده می‌شود و از سوی دیگر پژوهش‌های انجام‌شده درباره فرایندهای واجی این گویش - به‌ویژه بر اساس رویکرد غیرخطی واج‌شناسی خودواحد - بسیار محدود است، تحلیل و توصیف این فرایندها از منظر واج‌شناسی خودواحد ضرورتی روشن و قابل توجه دارد.

از آنجا که بررسی تمامی فرایندهای واجی تضعیف و حذف در این گویش در مجال یک مقاله نمی‌گنجد و همچنین به دلیل گستردگی و اهمیت موضوع، در این پژوهش تنها به یک جنبه صرفی واجی از گویش کرمانی یعنی تظاهرات آوایی مختلف نشانه مفعول مستقیم در این گویش و توصیف و تحلیل آن با واج‌شناسی خودواحد می‌پردازیم. بنابراین، این پژوهش، ضمن بررسی تظاهرات آوایی مختلف نشانه مفعول مستقیم در گویش کرمانی به عنوان یکی از گونه‌های غیرمعیار زبان فارسی امروز، اهداف و مسائل زیر را دنبال خواهد کرد:

۱. نشانه‌ی مفعول مستقیم در گویش کرمانی در بافت‌ها و محیط‌های آوایی متفاوت چه تظاهرات آوایی متمایز و نظام‌مندی از خود نشان می‌دهد؟
 ۲. با توجه به این تظاهرات آوایی، کدام صورت را می‌توان به‌عنوان صورت زیرساختی نشانه‌ی مفعول مستقیم در گویش کرمانی در نظر گرفت؟
 ۳. فرآیند تبدیل صورت زیرساختی نشانه‌ی مفعول مستقیم به صورت‌های روساختی مختلف چگونه می‌تواند در چارچوب واج‌شناسی خودواحد تبیین شود، و این رویکرد تا چه اندازه از کفایت توصیفی و توضیحی برای بازنمایی فرایندهای واجی دخیل در این تبدیل‌ها برخوردار است؟
- پرسش‌های پژوهش حاضر به‌گونه‌ای صورت‌بندی شده‌اند که تمرکز آن‌ها نه بر فراوانی واژگانی، بلکه بر تحلیل نظام‌مند رفتار واجی نشانه‌ی مفعول مستقیم در بافت‌های آوایی متفاوت و ارزیابی توان تبیینی رویکرد واج‌شناسی خودواحد در تحلیل داده‌های گویشی است.

¹ Ph. Carr

۲. پیشینه پژوهش

۲.۱. پیشینه پژوهش

پژوهش های پیشین مرتبط با موضوع این مقاله را می توان در سه گروه مختلف مورد مطالعه قرار داد:

۱. پژوهش های صورت گرفته در رابطه با «را» به عنوان نشانه مفعول

۲. پژوهش های مرتبط با جنبه های مختلف گویش کرمانی

۳. پژوهش های صورت گرفته در چارچوب نظری واجشناسی خودواحد

همانطور که میدانیم در فارسی معیار امروزی نشانه مفعول مستقیم "را" است. شایسته است ابتدا نگاهی تاریخی مختصری به این تکواژ داشته باشیم. دبیر مقدم در مقاله خود با عنوان پیرامون «را» در زبان فارسی (۱۳۶۹) به تحول تاریخی واژه «را» می پردازد. وی به نقل از کانت (۲۰۵ : ۱۹۵۰) بیان می دارد که تلفظ این واژه در فارسی باستان به صورت /radij/ بوده است و سپس در فارسی میانه به /raj/rad/ تبدیل شده است:

فارسی نوین	فارسی میانه	فارسی باستان
ra>ro>o	rad>raj	radij

امروزه واژه «را» با صورت /ra/ تنها در سبک رسمی به کار می رود و در گونه گفتاری یا غیررسمی کاربرد چندانی ندارد. باقری (۱۳۹۰ : ۱۶۸) در بحث مفعول و پیشینه رابطه مفعولی می گوید: "رابطه مفعولی در فارسی باستان با اضافه شدن لاحقه های صرفی به پایان اسم نشان داده می شد. در دوره میانه با از بین رفتن سیستم صرف اسامی، حالت مفعولی واژه یا از روی رابطه هم نشینی واژه ها بر روی زنجیره گفتار و ساخت جمله مشخص می شد و یا تکواژ «رای» بدین منظور به کار می رفت. در فارسی جدید نیز برای نشان دادن حالت مفعولی از «را» استفاده می کنند و آنرا نشانه مفعول یا مفعول صریح می خوانند. پژوهش های دیگری نیز در حوزه تکواژ «را» صورت گرفته اند که از دیدگاهی غیر واجی به آن پرداخته اند، مانند مقاله نجفی و آرتا (۱۳۹۰) نگاهی سبک شناسانه به کاربرد این تکواژ دارد و یا مقاله نجفی پازوکی (۱۳۹۰) در واقع با دیدی معناشناسانه به بررسی تظاهر یا عدم تظاهر این تکواژ می پردازد. با توجه به اینکه در پژوهش حاضر تکواژ «را» به لحاظ واج شناسی مورد بررسی قرار می گیرد، از بررسی بیشتر چنین پژوهش هایی در پیشینه تحقیق صرف نظر می کنیم.

بشیرجم (۱۳۹۶) در پژوهش خود درباره تلفظ «را» در فارسی توضیح می دهد که این واژه در سبک گفتاری، پس از واژه های مختوم به واکه به صورت /ro/ و پس از واژه های مختوم به همخوان به شکل /o/ تلفظ می شود؛ زیرا وجود یک همخوان پیش از «را» سبب حذف همخوان /r/ می گردد. افزون بر این، او اشاره می کند که حذف /r/ در محیط پس از واکه های [i]، [u] و [o] نیز به صورت اختیاری رخ می دهد و یک غلت جایگزین آن می شود. شایان ذکر است که وی تلفظ «را» در فارسی معیار را با بهره گیری از رویکرد بهینگی تحلیل کرده است. البته شقاقی (۱۳۸۷ : ۶۳) نیز دقیقاً همین مورد را در رابطه با تلفظ «را» در گونه معیار زبان فارسی اشاره کرده است.

در ادامه به صورت اجمالی به معرفی پژوهش های پیشین در رابطه با جنبه های مختلف گویش کرمانی می پردازیم. فلاحتی (۱۳۷۴) در ابتدای پژوهش توصیف مختصری از برخی ویژگی های گویش کرمانی از جمله ویژگی برخی همخوانها، قواعد واجی،

و نحوه بروز برخی واجگونه های گویش کرمانی ارائه می‌دهد. همچنین از جمله پژوهش‌های مهم در حوزه گویش کرمانی، می‌توان به پرمون (۱۳۷۵) اشاره کرد. در این پژوهش، هر دو رویکرد برای تبیین جنبه‌های مختلف نظام آوایی گویش کرمانی به کار رفته است تا ضمن سنجش میزان کارایی آنها در توصیف این نظام، بخش‌هایی از ساخت آوایی گویش مشخص شود که تبیین آنها در یکی از این دو نظریه از نظر روان‌زبان‌شناختی پذیرفتنی‌تر است.

از دیگر کارهای مرتبط با گویش کرمانی تحقیق کارآموز (۱۳۷۹) است که نشان می‌دهد که گویش کرمانی دارای ویژگی‌هایی است که در مجموع آن را به عنوان یک گویش مستقل معرفی می‌کند. صاحبی و توکلی (۱۳۸۹) نیز به بررسی مقابله‌ای این دو گویش کرمانی و شیرازی می‌پردازند و فرآیندهای واجی مختلف از جمله حذف، درج، همگونی، کشش جبرانی را با مثال‌هایی از دو گویش مورد بررسی و مقایسه قرار می‌دهد و نتیجه می‌گیرد که در هر دو گویش بسامد وقوع فرآیند ابدال در مقایسه با فارسی معیار بیش از سایر فرآیندهاست و نیز اینکه تنها تفاوت عمده دو گویش، بسامد وقوع بیشتر فرآیند قلب در گویش کرمانی نسبت به شیرازی است.

کریم آبادی زاده (۱۳۹۴) نیز به بررسی فرآیندهای واجی گویش کرمانی در چارچوب نظریه بهینگی پرداخته است و کارایی این نظریه را در تبیین فرآیندهای واجی این گویش تایید کرده است. ابوالحسنی زاده و عبدالعلی زاده (۱۳۹۵) در مقاله‌ای به بررسی صوت‌شناختی برخی واژه‌های کرمانی پرداخته‌اند و تحقیق آن‌ها نشان می‌دهد که در گویش کرمانی، دیرش، انرژی و فرکانس پایه واکه‌های [o, i, æ] کمتر از مقادیر مشابه در فارسی معیار است.

معصومی (۱۴۰۱) در پژوهشی متفاوت از دیدگاه رده‌های ریتمی به بررسی گونه کرمانی پرداخته است و نشان می‌دهد که گونه کرمانی بر خلاف گونه تهرانی که هجا-زمان است، تکیه-زمان می‌باشد. وی در این پژوهش به برخی از دلایل این تفاوت نیز اشاره داشته است. محققین دیگری نیز از نگاه‌های متفاوت مانند دیدگاه سبکی به بررسی گویش کرمانی پرداخته‌اند که برای رعایت اختصار و انسجام مطلب از ذکر آنها خودداری می‌کنیم.

در ادامه به بررسی‌های صورت گرفته در چارچوب واجشناسی خودواحد نگاه مختصری خواهیم داشت. نظریه خودواحد در واج‌شناسی، یکی از مهم‌ترین چارچوب‌های غیرخطی است که برای تحلیل پدیده‌هایی مانند آهنگ، تکیه، هماهنگی واکه‌ای و ویژگی‌های نوایی به کار می‌رود. این نظریه نخستین بار توسط گلداسمیت (۱۹۷۶) مطرح شد، اما در آثار جدیدتر، به‌عنوان بخشی از واج‌شناسی غیرخطی و چندلایه‌ای بازتفسیر و تثبیت شده است (آدن^۱، ۲۰۱۴؛ هایمن^۲، ۲۰۱۸).

بر اساس نظریه خودواحد، برخی ویژگی‌های واجی (مانند آهنگ، تکیه یا خیشومی بودن) به‌صورت واحدهای مستقل بازنمایی می‌شوند و الزاماً به‌طور یک‌به‌یک به واحدها متصل نیستند. به بیان دیگر، واج‌شناسی تنها یک زنجیره خطی از واحدها نیست، بلکه از چند لایه مستقل ولی مرتبط تشکیل شده است. در این نظریه هر نوع ویژگی واجی (مثلاً همخوان‌ها، واکه‌ها، آهنگ) روی لایه‌ای مستقل نمایش داده می‌شود و ارتباط میان این لایه‌ها از طریق خطوط پیوند مشخص می‌گردد. به‌عنوان

¹ D. Odden

² L.M.Hyman

مثال در زبان‌های آهنگین، یک آهنگ می‌تواند به بیش از یک هجا متصل شود یا از هجایی جدا گردد. منابع جدید این ویژگی را یکی از نقاط قوت نظریه در تحلیل زبان‌های آفریقایی و آسیایی دانسته‌اند (یپ، ۲۰۱۹).

از جمله مفاهیم اساسی نظریه خود واحد می‌توان به شرط خوش ساختی، قانون عدم تقاطع پیوندها، و قاعده پیوند اشاره کرد. شرط خوش ساختی به قوانینی اشاره دارد که تعیین می‌کنند پیوندها و بازنمایی‌های خودواحدی باید از نظر واج‌شناختی معتبر باشند. قانون عدم تقاطع پیوندها بیان می‌دارد که خطوط پیوند میان خودواحدها و واج‌ها نباید یکدیگر را قطع کنند. این قانون باعث نظم ساختاری بازنمایی‌ها می‌شود. قاعده پیوند نیز شامل اصولی است که مشخص می‌کنند چگونه خودواحدها به واحدهای واجی متصل می‌شوند و در مواقع چندتایی، پیوندها چگونه برقرار می‌شوند. در مجموع این اصول تضمین می‌کنند که پیوند میان خودواحدها و واحدهای خطی، نظام‌مند و محدود باشد (ادن، ۲۰۱۴).

مطالعات جدید نشان می‌دهند که نظریه خودواحد همچنان در تحلیل مواردی مانند هماهنگی واکه‌ای، تضعیف و تقویت واجی، پدیده‌های آهنگی و نوایی و نیز تعامل واج‌شناسی و ساخت هجایی کارآمد است (آرکانجلی و پولی‌بلنک، ۲۰۱۵). با وجود اهمیت تاریخی و تحلیلی، این نظریه با انتقادهای جدی مواجه شده است. یکی از مهم‌ترین انتقادات این است که بازنمایی‌های چندلایه‌ای بیش از حد پیچیده می‌شوند و برای پدیده‌های ساده، تحلیل‌های سنگین و غیراقتصادی ارائه می‌دهند. این موضوع به‌ویژه در مقایسه با چارچوب‌های محدودیت‌محور مانند نظریه بهینگی برجسته شده است (مک‌کارتی، ۲۰۱۹). ابهام در تعیین مرز خودواحدها از سایر انتقاداتی است که ادن (۲۰۱۴) به آن اشاره می‌کند. وی معتقد است که نظریه خودواحد معیار روشنی برای اینکه کدام ویژگی باید خودواحد باشد، ارائه نمی‌دهد. ضعف دیگر نظریه خودواحد که در پژوهش‌های جدید واج‌شناسی آزمایشگاهی کاملاً مشهود است، تبیین ضعیف این نظریه در تغییرات تدریجی است؛ بدین معنا که نظریه مذکور عمدتاً بر بازنمایی ایستا تکیه دارد و در توضیح تغییرات تدریجی، بسامدی و آکوستیکی محدود است (کوهن، ۲۰۱۸). در مجموع بسیاری از چارچوب‌های جدید مانند مدل‌های نمونه محور یا واج‌شناسی کاربرد محور، بازنمایی‌های خودواحدی را بیش از حد انتزاعی می‌دانند (پیرهامبرت، ۲۰۱۶؛ بایبی، ۲۰۲۰).

در آخرین بخش پیشینه، به مقایسه مختصر نظریه خودواحد با دو نظریه دیگر در حوزه واج‌شناسی خواهیم پرداخت. در مقایسه با نظریه بهینگی، نظریه خودواحد تمرکز اصلی خود را بر بازنمایی‌های غیرخطی و چندلایه‌ای قرار می‌دهد، در حالی که نظریه بهینگی بر تعامل محدودیت‌ها و انتخاب بهینه‌ترین خروجی تأکید دارد. علاوه بر این در چارچوب خودواحد، پدیده‌هایی مانند آهنگ، هماهنگی واکه‌ای و خیشومی بودن از طریق لایه‌های مستقل و خطوط پیوند تبیین می‌شوند، اما در بهینگی همین پدیده‌ها عمدتاً با توسل به محدودیت‌های وفاداری و نشان‌داری توضیح داده می‌شوند، بدون آنکه نیاز به بازنمایی‌های ساختاری پیچیده باشد. از این رو، منتقدان معتقدند که نظریه بهینگی از نظر اقتصاد تحلیلی نسبت به نظریه خودواحد برتری دارد، هرچند در مقابل، خودواحد در نمایش صریح روابط ساختاری میان ویژگی‌های واجی، شفافیت بیشتری ارائه می‌دهد.

¹ M. Yip

² D. Archangeli & D. Pulleyblank

³ J. McCarthy

⁴ C. Cohen

⁵ J. B. Pierrehumbert

⁶ J. Bybee

از طرف دیگر در مقایسه با واج‌شناسی زایشی خطی، نظریه خودواحد، گسستی اساسی در شیوه بازنمایی ساختار واجی ایجاد می‌کند. در حالی که واج‌شناسی زایشی کلاسیک واج‌ها را در قالب زنجیره‌ای خطی از بخش‌ها با مجموعه‌ای از ویژگی‌های دوگانه و قواعد ترتیبی تحلیل می‌کند، نظریه خودواحد فرض می‌کند که برخی ویژگی‌های واجی — به‌ویژه آهنگ، خیشومی بودن و هماهنگی واکه‌ای — به‌صورت واحدهای مستقل و غیرخطی در لایه‌های جداگانه بازنمایی می‌شوند و می‌توانند به بیش از یک بخش واجی متصل شوند. بدین ترتیب، پدیده‌هایی که در چارچوب زایشی کلاسیک نیازمند قواعد پیچیده و استثناهای متعدد هستند، در نظریه خودواحد با بازنمایی ساختاری شفاف‌تر توضیح داده می‌شوند. با این حال، منتقدان استدلال می‌کنند که واج‌شناسی زایشی از نظر اقتصاد صوری و سادگی قاعده‌پردازی مزیت دارد، در حالی که نظریه خودواحد به قیمت افزایش دقت بازنمایی، پیچیدگی نظری بیشتری را تحمیل می‌کند.

در حوزه پژوهش‌هایی که در چارچوب واج‌شناسی خودواحد انجام شده‌اند، می‌توان به نقش‌بندی (۱۳۷۵) اشاره کرد که در آن هر دو رویکرد واج‌شناسی زایشی و خودواحد برای تحلیل داده‌ها به کار رفته است. وی استدلال می‌کند که در نظام آوایی هورامی پاوه، جنبه‌ای وجود ندارد که در دو انگاره یادشده قابل تبیین نباشد؛ افزون بر این، توان تبیینی واج‌شناسی خودواحد در برخی ویژگی‌های آوایی منحصربه‌فرد این گویش نیز نشان داده شده است.

صادقی (۱۳۷۹) با استفاده از مبانی نظری واج‌شناسی خودواحد کوشیده است تحلیلی کارآمد از عناصر واجی و فرایندهای همگونی، کاهش و ناهمگونی در فارسی تهرانی ارائه دهد. کرد زعفرانلو کامبوزیا (۱۳۷۹) ضمن ارائه تاریخچه و پیشینه‌ای مبسوط از واج‌شناسی خودواحد و کاربرد آن در تحلیل فرایندهای واجی، به مقایسه بازنمایی‌های خطی و غیرخطی پرداخته و سپس فرایندهایی مانند همگونی، کشش جبرانی، هجاسازی مجدد، کوتاه‌شدگی، درج، حذف و تشدید را در زبان فارسی با تکیه بر اصول این نظریه تحلیل کرده است. رضی‌نژاد (۱۳۸۱) نظام آوایی گویش ترکی مشکین‌شهری را در چارچوب واج‌شناسی زایشی بررسی کرده و به این نتیجه رسیده است که واج‌شناسی خودواحد توان بیشتری در تبیین فرایندهای همگونی و هماهنگی واکه‌ای در ساخت تصریفی این گویش دارد و از کفایت توضیحی بالاتری برخوردار است.

همچنین می‌توان به تحقیق فیروزیان و فاتحیان (۱۳۸۹) اشاره کرد که فرایندهای واجی گویش مشهدی را بر اساس این رویکرد بررسی کرده‌اند. آنان نشان می‌دهند که واج‌شناسی خودواحد، با وجود کارآمدی در تبیین بسیاری از فرایندهای واجی این گویش، در مواردی مانند ناهمگونی، ابدال و قلب توان تبیین کافی ندارد. مهدوی (۱۳۸۹) نیز فرایند همگونی واجی در گویش اصفهانی را در چارچوب واج‌شناسی خودواحد بررسی کرده و کفایت این رویکرد را در تبیین این فرایند تأیید کرده است. خلیفه‌لو و دلارامی‌فر (۱۳۹۴) خوشه دوهمخوانی آغازین را در گویش سیستانی از منظر واج‌شناسی خودواحد تحلیل کرده‌اند. یافته‌های آنها بیانگر آن است که گویش سیستانی افزون بر ساختار هجایی $CV(C)(C)$ ، ساختار $C(C)V(C)(C)$ را نیز داراست و این امر منجر به بروز دو فرایند پایایی مرکزی‌شدگی و حذف واکه مرکزی در برخی واژه‌های بسیط و غیربسیط می‌شود.

در پژوهشی دیگر، آهنگر و همکارانش (۱۳۹۵) تضعیف را در گویش لری باغملک در چارچوب واج‌شناسی خودواحد مورد تحلیل قرار داده‌اند. یافته‌های آنها بیانگر آن است که این رویکرد برای تبیین فرایندهای سایشی‌شدگی، همگونی، حذف و کشش جبرانی در این گویش از کفایت توضیحی لازم برخوردار است. میکده (۱۳۹۵) نیز فرایندهای واجی هماهنگی واکه‌ای، ناهمگونی

واکهای و درج واکهای در گویش فریمانی را بر اساس واجشناسی خودواحد مورد بررسی قرار داده است و تحلیل داده های وی حاکی از آن است که توجیه و تبیین این سه فرایند واجی در چارچوب واجشناسی خودواحد امکانپذیر است . همچنین می توان به بحرانی (۱۳۹۷) اشاره کرد که نتایج این پژوهش کفایت تبیینی رویکرد واجشناسی خودواحد را رابطه با فرایندهای صرفی واجی تایید می کند و از این جهت که در مرز بین واجشناسی و صرف است و در واقع چگونگی بروز آوایی واحدهای صرفی (تکواژها) را بر مبنای واجشناسی خودواحد مورد بررسی قرار میدهد به پژوهش حاضر شباهت دارد و در عین حال میتوان گفت که از این جهت در بین پژوهش های اشاره شده در پیشینه این تحقیق، منحصر به فرد است.

آهنگر و دلارامی فر (۱۳۹۹) نیز فرایندهای تضعیف در گویش سیستانی را در چارچوب واجشناسی خودواحد بررسی کرده و کارایی این نظریه را در تبیین داده های گویشی سیستانی تأیید کرده اند. در پایان می توان به خلیفه لو و عزت آبادی پور (۱۴۰۱) اشاره کرد که فرایند تضعیف را در گویش سیرجانی بر اساس واجشناسی خودواحد بررسی کرده اند. نتایج پژوهش آنها نیز نشان می دهد که این رویکرد برای بازنمایی و تبیین فرایندهای سایشی شدگی، همگونی، حذف و کشش جبرانی در گویش سیرجانی کفایت لازم را دارد.

۲.۲. چارچوب نظری

واجشناسی زایشی، که زیرشاخه ای از نظریه زبانی گسترده تر به نام دستور زایشی است (کنستووویچ و کیسبرت^۱، ۱۹۷۹)، در اواسط دهه ۱۹۵۰ میلادی مطرح شد و از دو خط سیر فکری مستقل شکل گرفت: اندیشه های چامسکی و هله (کرد زعفرانلو کامبوزیا، ۱۳۸۵). کتاب "طرح آوایی زبان انگلیسی"^۲ یا "انگاره آوایی زبان انگلیسی" (۱۹۶۸) اثر چامسکی و هله (۱۹۶۸) به عنوان نظریه اصلی واجشناسی زایشی شناخته می شود و آثار متعددی بر پایه آن منتشر شده است (مشکوه الدینی، ۱۳۸۸). این رویکرد را اغلب "واجشناسی زایشی معیار" یا "واجشناسی انگاره آوایی زبان انگلیسی" می نامند.

در دستور زایشی، رساخت بخش نحوی وارد بخش واجی می شود و پس از اعمال قاعده های واجی، بازنمایی آوایی حاصل می شود. بنابراین، واجشناسی زایشی نوعی واجشناسی اشتقاقی است که در آن بازنمایی آوایی از بازنمایی واجی اشتقاق می یابد. بازنمایی های واجی و آوایی در قالب مشخصه های ممیز صورتبندی می شوند و قاعده ها نیز به طور دقیق صورتبندی می شوند تا امکان توصیف الگوهای واجی زبان ها را فراهم کنند. در سال های بعد، تغییراتی در این رویکرد رخ داد و به شکل گیری رویکردهایی مانند واجشناسی خودواحد منجر شد (مدرسی قوامی، ۱۳۹۴).

واجشناسی خودواحد، که به واجشناسی جزء مستقل نیز معروف است، رویکردی در واجشناسی غیرخطی است. برخلاف واجشناسی خطی، این رویکرد به وجود چند ردیف مستقل در بازنمایی واجی اعتقاد دارد، به این معنی که اطلاعات واجی در چند ردیف همزمان و متفاوت توزیع شده اند و از طریق خطوط پیوند به یکدیگر متصل هستند. اصطلاح "واجشناسی خودواحد" برای نخستین بار توسط گلداسمیت^۳ (۱۹۷۶) که به بررسی نواخت در یک زبان آفریقایی اختصاص داشت، معرفی شد. در

¹ M. Kenstowicz & C. Kisseberth

² The Sound Pattern of English (SPE)

³ J.A. Goldsmith

واجشناسی زایشی معیار، مشخصه‌های ممیز به صورت خطی ارائه می‌شدند، اما گلداسمیت (۱۹۷۶) نشان داد که نواخت باید در یک ردیف مستقل قرار گیرد و نه در توالی مشخصه‌های ممیز دیگر. ابتدا این رویکرد برای تحلیل نواخت مطرح شد، اما بعدها برای تحلیل ویژگی‌های دیگری همچون هماهنگی خیشومی و هماهنگی واکه‌ای نیز به کار گرفته شد (مدرسی قوامی، ۱۳۹۴). عناصر در لایه خودواحد به کمک خطوط پیوند به عناصر سایر لایه‌ها متصل می‌شوند.

نمونه‌ای از بازنمایی غیرخطی در زیر نمایان است (کرد زعفرانلو کامبوزیا، ۱۳۸۵ : ۴۰):

لایه واج b u l u : لایه واج [+هجایی-] [-هجایی+] [هجایی+] [هجایی-]
-H +H : لایه نواخت H L : لایه نواخت

مقادیر نواخت در لایه جداگانه‌ای به نام لایه نواخت قرار دارند که به کمک خطوط پیوند به عناصر حامل آنها یعنی دو عنصر دارای مشخصه هجایی در لایه واجی متصل می‌شوند. نکته اصلی در نظریه گلداسمیت (۱۹۷۶) این است که پارامترهای تولیدی مختلف مانند دمش، خیشومی شدگی، واکه و نواخت خودمختار هستند و در جریان گفتار به طور مستقل عمل می‌کنند. به همین دلیل، واجشناسی خودواحد را به تعبیری واجشناسی جزء مستقل نیز نامیده‌اند. بر این اساس، "یک مزیت دیدگاه خودواحد آن است که بازنمایی خودواحد ارتباط یک به چند بین مشخصه‌ها و جایگاه‌ها را در زنجیره میسر می‌سازد" (کنستووویچ^۱، ۱۹۹۴). همچنین، کلمنتس^۲ (۱۹۸۵a) بیان کرد که مشخصه‌های واجی دارای ساختاری چندلایه و سلسله‌مراتبی هستند. او در ادامه روند واجشناسی خودواحد، ساختار درونی پیچیده‌تری را درون واحدهای واجی در نظر می‌گیرد. اولین لایه در این الگو، لایه ریشه است که به عنوان لنگری دیگر لایه‌ها را در کنار هم نگه می‌دارد. لایه ریشه می‌تواند به یک همخوان یا یک واکه در لایه واکه‌همخوان یا به یک لایه زمانمند متصل باشد (کرد زعفرانلو کامبوزیا، ۱۳۸۵).

مک کارتی (1988 : 88) دو عمل و دو محدودیت را در واجشناسی غیر خطی نام می‌برد:

۱. عمل گسترش یا افزودن خطوط پیوندی که به مفهوم سنتی "همگونی" است.

۲. عمل قطع خطوط پیوندی که به مفهوم سنتی "حذف" است.

و دو محدودیت به شرح ذیل:

۱. قاعده‌های خطوط پیوندی: خطوط پیوندی نباید یکدیگر را قطع کنند.

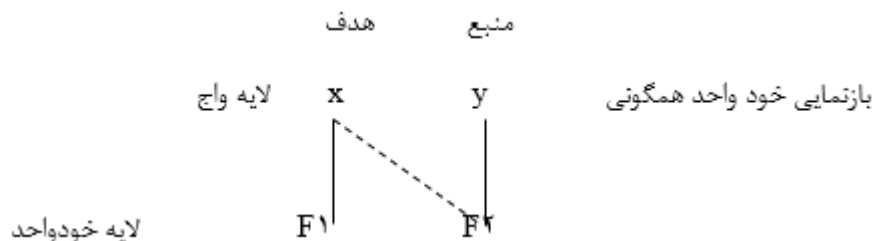
۲. اصل مرز اجباری: دو خودواحد یکسان نمی‌توانند مجاور یکدیگر قرار گیرند.

قاعده‌های همگونی و حذف به عنوان مفاهیم در انگاره معیار مطرح شده‌اند، در حالی که در واجشناسی خودواحد، عمل‌های غیرخطی همچون "گسترش" و "حذف" خطوط پیوندی مطرح می‌شوند. کرد زعفرانلو کامبوزیا (۱۳۸۵: ۱۷۶) همگونی را یکی از رایج‌ترین فرایندهای واجی معرفی می‌کند و آن را در قالب نظریه خودواحد به این شکل توضیح می‌دهد: در فرایند همگونی، یک واحد واجی ویژگی‌هایی از یک واحد واجی دیگر را در یک یا چند مشخصه به ارث می‌برد. او همگونی را به عنوان "گسترش"

¹ M. Kenstowicz

² G.N.Clements

ویژگی‌های عنصر واجی منبع به عنصر واجی هدف و در عین حال حذف ویژگی‌های عنصر واجی هدف تعریف می‌کند و قاعده کلی این فرایند را به صورت زیر بیان می‌کند:

در این بازنمایی، نمادهای X و Y در لایه واج نمایانگر عناصر واجی هستند، در حالی که نمادهای F_1 و F_2 مشخصه‌های هر یک از این عناصر واجی را که در لایه خودواحد قرار دارند، نشان می‌دهند. خط چین نمایانگر گسترش یک مشخصه خودواحد است که همزمان با گسترش مشخصه منبع، مشخصه هدف قطع می‌شود. در این فرایند، مشخصه زیرساختی "هدف" دچار تغییر می‌شود. فرایند حذف در دیدگاه واجشناسی خودواحد، منجر به قطع یکی از مشخصه‌های واجی در یک واج می‌شود. در برخی موارد، برای جبران این مشخصه حذف‌شده، واج به مشخصه‌ای در اطراف خود پیوند می‌زند، مشابه آنچه در فرایند گسترش مشاهده شد. اما گاهی این پیوند به مشخصه‌های اطراف صورت نمی‌گیرد و در این صورت، واج به طور کامل حذف می‌شود و فرایند قطع رخ می‌دهد. همان‌طور که اشاره شد، یکی از محدودیت‌های نظریه واجشناسی خودواحد، اصل مرز اجباری است که بر اساس آن، همجواری عناصر یکسان ممنوع است. هاروکا^۱ (۱۹۹۹) براساس ییپ (۱۹۸۸) زبان‌ها را از نظر تأثیر اصل مرز اجباری بر مشخصه‌ها به چهار رده طبقه‌بندی کرده است:

رده ۱: زبان‌هایی که اصل مرز اجباری را نقض می‌کنند.

رده ۲: زبان‌هایی که از نقض اصل مرز اجباری خودداری می‌کنند و در آن‌ها مشخصه‌ها با هم ادغام می‌شوند (این حالت منجر به وقوع فرایندهای همگونی و ناهمگونی می‌شود).

رده ۳: زبان‌هایی که اصل مرز اجباری را نقض نمی‌کنند و در آن‌ها همزمان حذف و درج مشخصه‌ها اتفاق می‌افتد (این باعث وقوع فرایند ناهمگونی می‌شود).

رده ۴: زبان‌هایی که از نقض اصل مرز اجباری پرهیز می‌کنند و حذف مشخصه‌ها به حذف کامل آوایی منجر می‌شود (که در نتیجه فرایند حذف صورت می‌گیرد).

۳. روش شناسی

۳-۱. روش پژوهش

پژوهش حاضر با رویکرد میدانی و بر اساس گردآوری داده‌های زبانی کنترل‌شده انجام شده است. جامعه‌ی آماری پژوهش شامل ۲۲ گویشور بومی گویش کرمانی بود که با روش نمونه‌گیری تصادفی کنترل‌شده انتخاب شدند. در طراحی نمونه‌گیری، متغیرهای

^۱ F. Haruka

اجتماعی جنسیت، سن و سطح تحصیلات به‌طور نظام‌مند مدنظر قرار گرفتند. نمونه شامل گویشوران زن و مرد با توازن تقریبی از نظر جنسیت در بازه‌ی سنی ۱۷ تا ۵۲ سال بود. از نظر سطح تحصیلات، گویشوران دارای تحصیلات زیر دیپلم (نه نفر)، دیپلم (هفت نفر) و دانشگاهی (شش نفر) بودند که این تنوع به‌صورت هدفمند و با هدف پوشش دادن طیف واقعی گویشوران و افزایش نمایندگی جامعه‌ی گویشی و نیز کنترل میزان تأثیر زبان معیار در طراحی نمونه‌گیری لحاظ شد. شایان ذکر است که این متغیرهای اجتماعی در مرحله‌ی گردآوری داده‌ها مورد توجه و کنترل روش‌شناختی قرار گرفته‌اند، اما از آنجا که هدف پژوهش حاضر بررسی تفاوت‌های اجتماعی نبوده است، تحلیل جداگانه‌ای بر اساس سن، جنسیت یا سطح تحصیلات انجام نشده است. به‌منظور دستیابی به داده‌هایی همگن و قابل مقایسه و نیز کاهش تأثیر عوامل تصادفی در تولید گفتار، از گویشوران خواسته شد جملات هدفمند و از پیش طراحی‌شده را تکرار کنند. داده‌های گردآوری‌شده پس از ضبط، آوانگاری دقیق شده و در چارچوب اهداف پژوهش مورد تحلیل قرار گرفتند. ویژگی جملات طراحی‌شده جهت جمع‌آوری داده‌ها از لحاظ جایگاه و نحوه‌ی تولید واج آغازین کلمه بعد از مفعول نسبت به جایگاه و نحوه‌ی تولید واج پایانی کلمه مفعول:

الف) حالات مختلف در مورد مفعولی که به همخوان ختم می‌شود:

۱. شروع کلمه بعد با واکه

مثال: کتاب را انداختم.

۲. شروع کلمه بعد با همخوانی یکسان با همخوان پایانی مفعول

مثال: ساعت را تحویل گرفت.

۳. شروع کلمه بعد با همخوانی یکسان به لحاظ جایگاه تولید^۱ و متفاوت به لحاظ شیوه تولید^۲ با همخوان پایانی مفعول

مثال: صوت را ضبط کرد.

۴. شروع کلمه بعد با همخوانی یکسان به لحاظ شیوه تولید و متفاوت به لحاظ جایگاه تولید

با همخوان پایانی مفعول

مثال: توپ را گرفتم.

۵. شروع کلمه بعد با همخوانی یکسان با همخوان پایانی مفعول به لحاظ جایگاه تولید و نیز به لحاظ شیوه تولید

مثال: عکاس را زد.

۶. شروع کلمه بعد با همخوانی متفاوت با همخوان پایانی مفعول به لحاظ جایگاه تولید و نیز به لحاظ شیوه تولید

مثال: کلید را جا گذاشت.

ب) حالات مختلف در مورد مفعولی که به واکه ختم می‌شود:

۱. شروع کلمه بعد از مفعول با واکه‌ای یکسان با واکه پایانی مفعول

مثال: دمپایی را اینجا نگذار.

۲. شروع کلمه بعد از مفعول با واکه‌ای متفاوت از واکه پایانی مفعول

¹ Place

² Continuent

مثال: رادیو را آورد.

۳. شروع کلمه بعد از مفعول با همخوان

مثال: عمو را ببین.

شایان ذکر است که جهت دستیابی به نتیجه‌ای موثق و قابل استناد، شش حالت در نظر گرفته شده برای مفعول ختم شده به همخوان در مورد تک تک واج‌های همخوانی زبان فارسی مورد بررسی قرار گرفتند و برای هر مورد حداقل یک جمله در جملات طراحی شده قرار داده شده است.

همچنین در ۳ حالت متصور در مورد مفعول ختم شده به واکه نیز در مورد هر ۶ واکه زبان فارسی حداقل یک جمله در جملات طراحی شده گنجانده شده و داده‌ها در این زمینه مورد بررسی قرار گرفته است

۴. تحلیل داده‌ها و بحث

همانگونه که در بخش روش شناسی اشاره شد، داده‌های این پژوهش به صورت میدانی و مصاحبه با گویشوران جمع آوری شد. جملات در نظر گرفته شده جهت جمع آوری داده‌ها، به گونه‌ای طراحی شده بودند که حتی الامکان کلیه محیط‌های آوایی ممکن رخداد مفعول را به لحاظ جایگاه و شیوه تولید نسبت به واژه بعد از مفعول پوشش دهند.

جهت توجیه نتایج به دست آمده از پژوهش با رویکرد خودواحد لازم بود که ابتدا صورت زیرساختی نشانه مفعول مستقیم در گویش کرمانی شناسایی شود. با توجه به معیارهای معرفی شده توسط کنستووچ (1994 : 69) جهت تشخیص صورت‌های زیرساختی و با در نظر گرفتن معیار بسامد وقوع، صورت /θ/ به عنوان صورت زیر ساختی تعیین گردید. البته فرضیات دیگری نیز برای تعیین صورت زیرساختی مورد بررسی قرار گرفت مانند صورت /ʔθ/ یا صورت /ʔθ/ که به دلیل عدم وقوع این صورت‌ها در بافتهای روساختی مورد بررسی، اساساً فرض مورد نظر به لحاظ منطقی رد شد، زیرا امکان ندارد که صورت زیرساختی در هیچ بافتی در روساخت تظاهر نیابد. در ادامه اشتقاق صورتهای مختلف روساختی در محیطهای آوایی مختلف را با رویکرد خودواحد بررسی و توجیه خواهیم کرد:

الف. /ʔ/ : در مواردی که مفعول به واکه ختم می‌شود و در واقع هجای پایانی مفعول یک هجای باز است، هنگام اضافه شدن نشانه مفعول مستقیم در گویش کرمانی یعنی θ، برای جلوگیری از التقاط واکه‌ها همخوان /ʔ/ تظاهر می‌یابد (به احتمال قریب به یقین این I بازمانده همان نشانه مفعول فارسی معیار یعنی ʔa می‌باشد، البته درج I جهت جلوگیری از التقاط واکه‌ها در بعضی از گویش‌های بریتانیایی نیز مشاهده می‌گردد (کرد زعفرانلو کامبوزیا، ۱۳۸۵ : مثال ۳۷-۸، ص ۲۷۵). در مرحله بعد واکه بعد از همخوان درج شده یعنی ʔ، به دلیل کاهش فشار واجی و حفظ ساخت هجایی خوش ساخت حذف می‌گردد. در واقع همخوان درج شده در سطح روساخت نقش "حائل"^۱ را ایفا می‌کند و واکه بعد از آن می‌تواند حذف شود. حذف واکه در محیط هجایی خاص، به ویژه وقتی که درج قبل از آن انجام شده، در زبان‌های طبیعی شایع است (هایمن، ۱۹۷۵؛ مک کارتی، ۱۹۸۸). با استفاده از رویکرد خودواحد می‌توان تبدیل این صورت زیرساختی به روساختی را به صورت دو مرحله‌ای زیر نمایش داد:

$$V_1 V_2 \rightarrow V_1 C V_2 / V_1 - \# V_2$$

¹ buffer

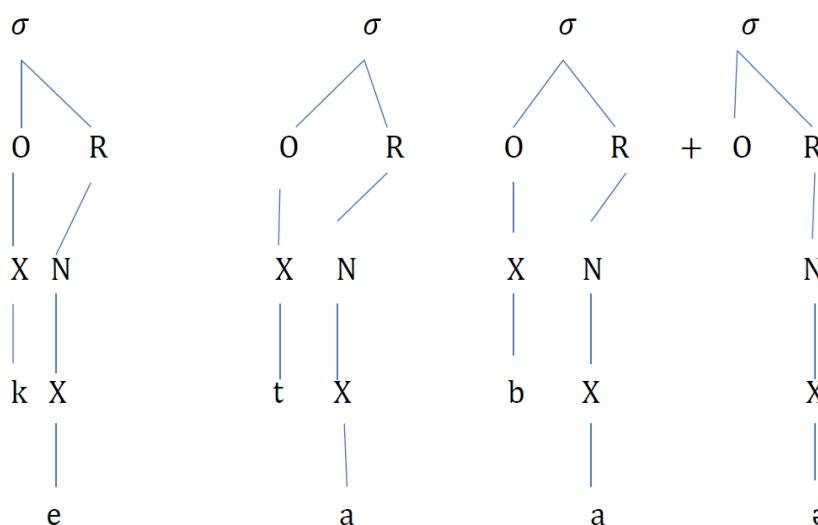
$$V_1 C V_2 \rightarrow V_1 C \emptyset / V_1 \# C V_2$$

مثال: صورت زیرساختی $\leftarrow \text{ketaba} + \emptyset$

صورت روساختی حاصل از مرحله اول $\leftarrow \text{ketaba} + r\emptyset$

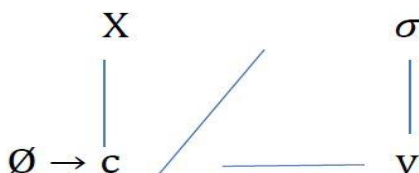
صورت روساختی حاصل از مرحله دوم $\leftarrow \text{ketabar}$

نکته: در کلیه نمودارها، σ نشانه هجا، O نشانه آغاز هجا، R نشانه پایانه هجا، N نشانه هسته هجا (واکه)، X نشانه واج (اعم از همخوان یا واکه) و C نشانه همخوان می‌باشد.

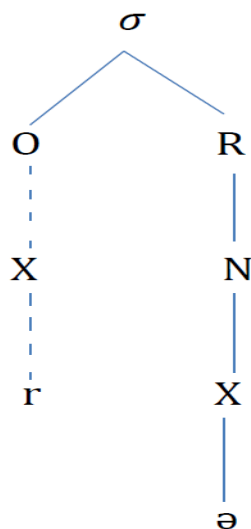
نمودار ۱ \leftarrow بازنمایی زیرساختی

نکته قابل توجه در این نمودار این است که چون آغاز عنصری ضروری در زبان فارسی است، در مواردی که تکواژ یا کلمه‌ای با واکه آغاز شود، این جایگاه آغاز تهی در زیرساخت، با قواعد درج همخوان در روساخت پر می‌شود؛ اما از آنجا که آغاز نیز مانند سایر جایگاه‌های هجا یک جایگاه مبنایی دارد، کلماتی که در زیر ساخت فاقد واجی در این جایگاه هستند، در لایه مبنا نیز فاقد این جایگاه هستند (کرد زعفرانلو کامبوزیا، ۱۳۸۵ : ۲۸۲). لذا قواعد درج همخوان در واقع یک جایگاه مبنایی به چنین هجایی می‌افزایند که در این جایگاه همخوانی درج می‌گردد. این نکته نیز در کنار قاعده جلوگیری از التقاط واکه‌ها، درج همخوان را توجیه می‌کند.

قاعده ۱ \leftarrow درج همخوان در آغاز هجا:

این قاعده بیان می‌کند که یک عنصر همخوان همراه با جایگاه مبنا در ابتدای هجایی قرار می‌گیرد که آغاز آن تهی است (همان: ۲۸۴).

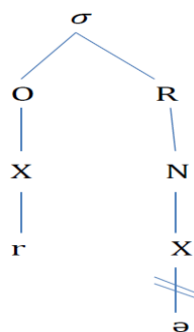

نمودار ۲ ← اعمال قاعده ۱

$$\text{ə} \rightarrow \emptyset \quad \left[\begin{array}{l} \text{_____} \\ \text{[- stressed]} \end{array} \right]$$

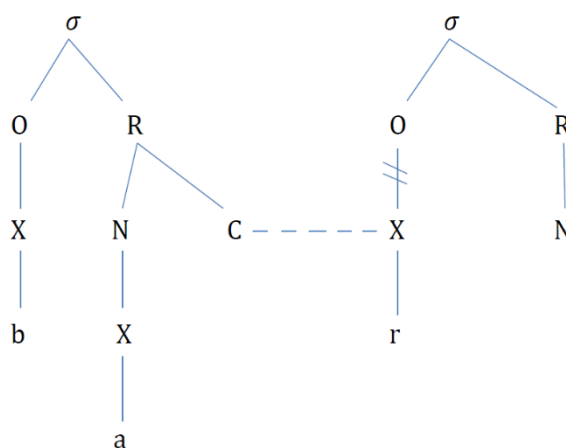
قاعده ۲ ← حذف واکه مرکزی بدون تکیه

این قاعده نشان می‌دهد که واکه مرکزی بدون تکیه در گویش کرمانی نیز مانند فارسی معیار حذف می‌گردد.

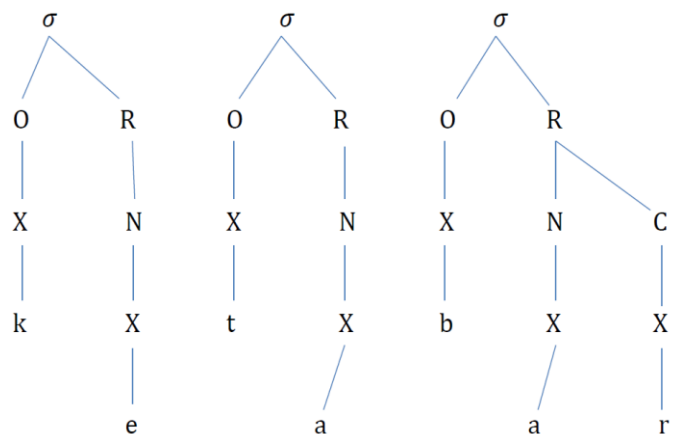

نمودار ۳ ← اعمال قاعده ۲

با حذف θ ، در واقع هسته هجا حذف می‌شود و دیگر هجای مجزایی وجود ندارد، در نتیجه هجابندی مجدد صورت می‌گیرد و آغاز باقی مانده این هجا به پایانه هجای قبلی متصل می‌گردد. به عبارت دیگر یک جایگاه مبنایی به پایانه هجای مفعول اضافه می‌گردد.

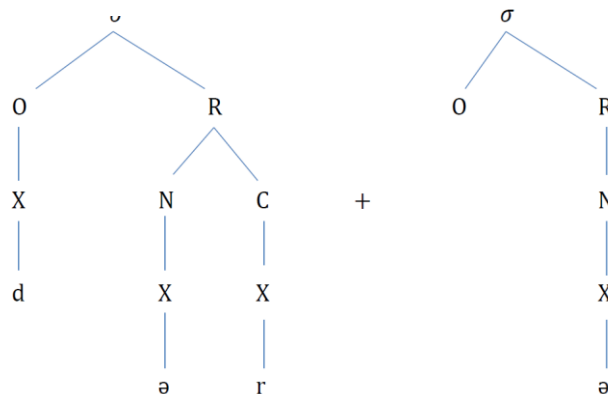
نمودار ۴ ← اعمال قاعده پیوند آغاز هجای دوم به پایانه هجای قبلی و قطع پیوند اولیه

نمودار ۵ ← بازنمایی روساختی

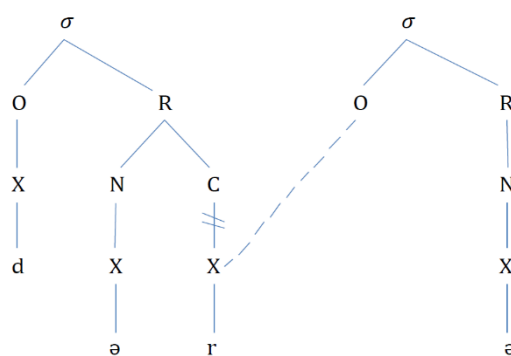
ب. \emptyset : حالت بعد در تغییر صورت زیرساختی زمانی رخ می‌دهد که مفعول به یکی از واجهای t, d, n, s, z, r, m ختم شده باشد. در این مورد صورت زیرساختی θ به طور کلی حذف می‌گردد و در واقع تظاهر آوایی نشانه مفعول به صورت تهی می‌باشد. قاعده و مراحل اشتقاق این تبدیل را میتوان با استفاده از رویکرد خودواحد به صورت زیر نشان داد:

$\emptyset \rightarrow \left\{ \begin{array}{l} [+coronal, +anterior] \\ [-coronal, +anterior, +nasal] \end{array} \right.$
مثال: صورت زیر ساختی $d\emptyset r + \emptyset \leftarrow$
صورت رو ساختی $d\emptyset r + \emptyset \leftarrow$

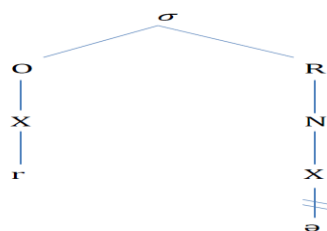

نمودار ۱ ← بازنمایی زیر ساختی

همان‌طور که قبلاً هم اشاره کردیم، هجای زبان فارسی الزاماً دارای آغازه است و در صورتی که در زیرساخت این جایگاه تهی باشد، درج همخوانی در این جایگاه با استفاده از قواعد واجی الزامی است. در مثال بالا اگر قرار بود هجای دوم به تنهایی به کار رود بدون شک جایگاه آغازه محل درج همخوان چاکنایی می‌بود؛ اما از آنجا که در صورت آوایی و در واقع در روساخت این دو هجا در ترکیب با هم به کار می‌روند و شاید بتوان ادعا کرد که در موارد اینچنینی، تکواژ نشانه مفعول به صورت واژه بست به واژه مفعول می‌چسبد، لذا منطقی‌تر این است که بگوییم جایگاه آغازه تهی در هجای دوم از طریق پیوند با پایانه هجای قبلی پر می‌شود (برای توجیهی مشابه و مثالهای بیشتر رجوع کنید به کرد زعفرانلو کامبوزیا، ۱۳۸۵ : ۲۸۲).

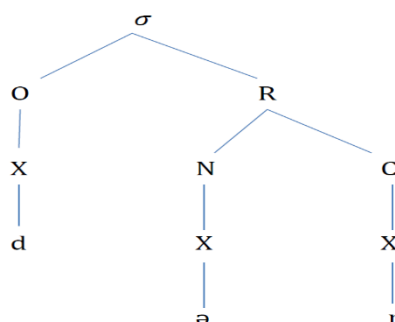

نمودار ۲ ← اعمال قاعده پیوند آغازه تهی هجای دوم به پایانه هجای قبلی و قطع پیوند اولیه

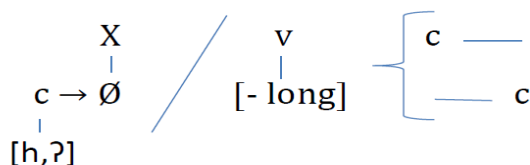
نمودار ۳ ← اعمال قاعده حذف واکه مرکزی بدون تکیه

واضح است که با حذف هسته هجا در واقع دیگر هجای مجزایی وجود ندارد و بازنمایی روساختی به صورت زیر در می‌آید:

نمودار ۴ ← بازنمایی روساختی

نکته: مزیت فرض پیوند آغاز تھی با پایانه هجای قبل به جای فرض درج بست چاکنایی در آغاز تھی این است که با فرض اول توجیه یکسانی برای هجاهای دارای ساختار CVC و هجاهای دارای ساختار CVCC قابل ارائه است.

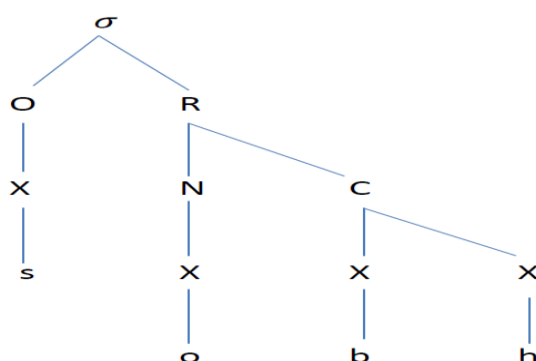
ج. حذف همخوان پایانی و ایجاد کشش جبرانی در واکه ماقبل: زمانی که مفعول به همخوان‌های چاکنایی /h/ و /ʔ/ ختم می‌شود، همخوان پایانی در گویش کرمانی حذف می‌شود و واکه‌ای که قبل از آن قرار دارد، تحت تأثیر فرآیند کشش جبرانی قرار می‌گیرد. کشش جبرانی به‌طور کلی به فرآیند کشش یک واحد واجی اطلاق می‌شود که به دنبال حذف یا کوتاه شدن واحد واجی مجاور اتفاق می‌افتد. باید توجه داشت که رفتار مفعول و نشانه مفعول در این موارد به واج ماقبل یعنی آخرین واجی که تلفظ می‌شود، بستگی دارد. اما فرآیند "حذف همخوان پایانی و ایجاد کشش اضافی در واکه ماقبل" را می‌توان با استفاده از رویکرد خودواحد به شکل زیر تبیین کرد:

طبق قاعده فوق، همخوان‌های چاکنایی از پایان هجا حذف می‌شوند، اما جایگاه زمانمند آن‌ها در لایه مبنا باقی می‌ماند. این قاعده به ایجاد زمینه‌ای برای فرآیند کشش واکه ماقبل کمک می‌کند و در واقع باعث تحریک کشش جبرانی می‌شود. به این

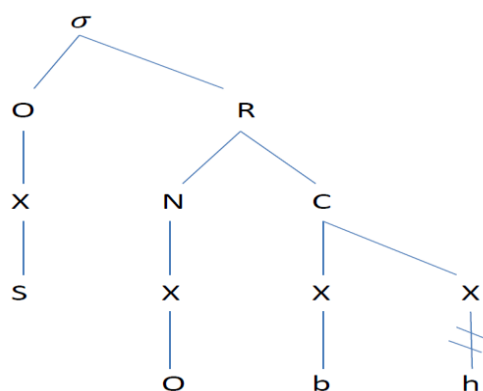
صورت که جایگاه زمانمند حاصل از حذف همخوان چاکنایی به هیچ عنصر واجی در لایه واج متصل نمی‌شود و فرایند کشش این واحد زمانمند را به عنصری در لایه واج متصل می‌کند. برای مثال، مراحل اشتقاق کلمه [so:b] به شکل زیر است:

صورت زیرساختی: sobh

صورت روساختی: so:b

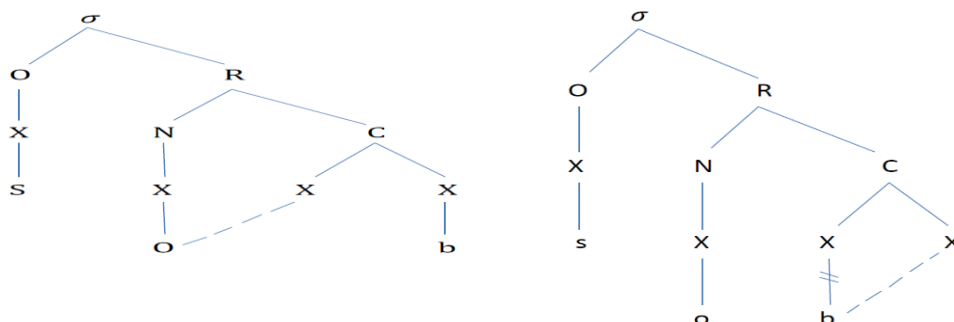
نمودار ۱ ← بازنمایی زیرساختی

نمودار ۲ ← اعمال قاعده حذف همخوان چاکنایی پایانی

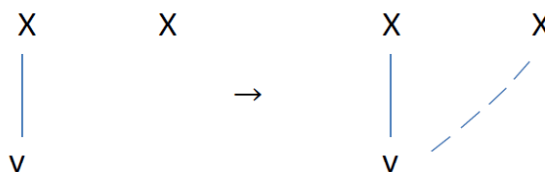
طبق اصول خطوط پیوندی، زمانی که عنصری از لایه واج حذف می‌شود و یک جایگاه آزاد در لایه مبنا باقی می‌ماند، بر اساس قاعده "فشردگی"، این جایگاه آزاد باید به واحد واجی در لایه واج متصل شود، به طوری که خطوط پیوندی یکدیگر را قطع نکنند. اما در زبان فارسی، طبق اصول خاص آن، یک همخوان نمی‌تواند به دو جایگاه زمانمند در یک هجا متصل شود. به همین دلیل، زمانی که یک خط پیوندی جدید از لایه مبنا به لایه واج متصل می‌شود، این پیوند جدید باعث قطع پیوند قبلی می‌گردد.

در نتیجه، این محدودیت در زبان فارسی پیوند یک همخوان را در یک هجا به یک جایگاه زمانمند محدود می‌کند. در حالی که واکه‌ها قادرند به دو جایگاه زمانمند در لایه مبنا متصل شوند (کرد زعفرانلو کامبوزیا، ۱۳۸۵: ۲۲۹). با توجه به این توضیحات ادامه اشتقاق بالا را میتوان به صورت زیر بازنمایی کرد:

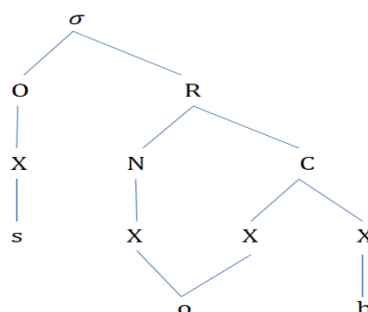

نمودار ۳ ← اعمال قاعده پیوند جایگاه مبنایی آزاد با همخوان پایانه طبق اصل فشردگی و قطع پیوند اولیه

بازنمایی بالا امکان اعمال قاعده کشش جبرانی را فراهم می‌کند. این قاعده را می‌توان به صورت زیر نمایش داد

نمودار ۴ ← اعمال قاعده کشش جبرانی

نمودار ۵ ← بازنمایی روساختی

نکته‌ای که باید مورد توجه قرار گیرد این است که کشش جبرانی در هجاهایی اتفاق می‌افتد که هسته آن‌ها یکی از واکه‌های *o*, *e*, *æ* باشد؛ چرا که این واکه‌ها کوتاه هستند و در لایه مبنا تنها یک جایگاه زمانمند را به خود اختصاص می‌دهند.

در نتیجه، طی فرایند کشش جبرانی، این واکه‌ها به دو جایگاه زمانمند گسترش می‌یابند. در حالی که واکه‌های کشیده مانند *u*، *ä* از ابتدا دو جایگاه زمانمند در لایه مبنا دارند و از آنجا که در زبان فارسی و گویش کرمانی واکه‌ها حداکثر می‌توانند به دو جایگاه زمانمند متصل شوند، واکه‌های کشیده نمی‌توانند در فرایند کشش جبرانی شرکت کنند.

تحلیل داده‌ها نشان می‌دهد که واج‌شناسی خودواحد از کفایت توصیفی لازم برای بازنمایی تظاهرات آوایی متفاوت نشانه مفعول مستقیم در گویش کرمانی برخوردار است؛ به گونه‌ای که فرایندهایی مانند هم‌پیوندی واجی و انتشار ویژگی‌ها به خوبی می‌توانند تفاوت‌های روساختی را بدون نیاز به فرض صورت‌های زیرساختی متعدد توضیح دهند. این امر بیانگر آن است که تغییرات مشاهده‌شده حاصل تعامل قاعده‌مند واحدهای واجی در سطوح مختلف بازنمایی‌اند، نه تصادف‌های آوایی یا تنوع‌های فردی.

۵. نتیجه‌گیری

پژوهش حاضر به بررسی تظاهرات آوایی مختلف تکواژ نشانه مفعول مستقیم در گویش کرمانی بر مبنای واج‌شناسی خودواحد پرداخته است. محیط‌های آوایی مختلف در جملات طراحی شده در نظر گرفته شدند و از گویشوران خواسته شد تا جملات را تکرار کنند. داده‌های جمع‌آوری شده، آوانویسی و تحلیل شدند و نتایج زیر به دست آمد:

۱. در گویش کرمانی تنها عامل تاثیرگذار در چگونگی تلفظ نشانه مفعول، واج پایانی واژه مفعول است و واج آغازین واژه بعد هیچ دخالتی در تعیین تظاهر آوایی نشانه مفعول مستقیم ندارد. به عنوان مثال اگر واج پایانی مفعول در جمله‌ای واج /b/ باشد، فارغ از اینکه واج آغازین واژه بعد از لحاظ جایگاه و نحوه تولید نسبت به واج پایانی مفعول چه وضعیتی داشته باشد (۶ حالت مطرح شده در بخش روش شناسی)، نشانه مفعول به صورت *ə* خواهد بود.

۲. مجموعاً نشانه مفعول به سه صورت در گویش کرمانی تظاهر آوایی می‌یابد: *ə*، *∅*، *ɪ*.

۳. با توجه به معیارهای معرفی شده در کنستتویچ (1994: 69) در تعیین صورت‌های زیرساختی و با توجه به معیار فرکانس وقوع، نتیجه می‌گیریم که صورت زیر ساختی تکواژ نشانه مفعول در گویش کرمانی *ə* است (در مورد ۱۴ واج تظاهر آوایی نشانه مفعول به صورت *ə*، در ۷ واج به صورت *∅* و در ۶ واج به صورت *ɪ* است. واجها به تفکیک در جدول ۱ نمونه‌ها آمده است).
۴. در صورتی که مفعول به واکه ختم شود، برای جلوگیری از التقاط واکه‌ها، نشانه مفعول به صورت *ɪ* تظاهر پیدا می‌کند. در این فرآیند در واقع به طور همزمان حذف واکه و درج همخوان را داریم.

۵. در صورتی که مفعول به یک همخوان با مشخصه [+coronal, +anterior] و یا همخوانی با مشخصه [-coronal, +anterior, +nasal] ختم شود، نشانه مفعول به طور کلی حذف می‌شود و در واقع در این حالت حذف مشخصه منجر به حذف واج می‌گردد.

۶. واجهای *h*، *ʔ* معمولاً در پایان کلمه تلفظ نمی‌شوند و رفتار مفعول و نشانه مفعول در این موارد به واج ماقبل یعنی آخرین واجی که تلفظ می‌شود، بستگی دارد.

مثال: اختراع را ثبت کرد. /ɛxtərə r sæbt kərd/ (کشش جبرانی بعد از حذف *ə* در این مورد به دلیل وجود واکه کشیده‌ی *ä*، ایجاد نمی‌شود)

صبح را شروع کرد. /so:b ə foru kərd/ (کشش جبرانی بعد از حذف *ə* ایجاد می‌شود)

۷. همخوان *ʒ* نیز رفتار استثنایی دارد و معمولاً زمانی که در پایان کلمه می‌آید، در تلفظ، واکه کوتاه *i* بعد از آن اضافه می‌گردد و در واقع ساختار هجایی کلمه را تغییر میدهد و یک هجا با ساختار CV به کلمه اضافه می‌گردد. واضح است که اگر چنین کلمه‌ای مفعول واقع شود، تغییرات نشانه مفعول همانند مورد الف خواهد بود.

مثال: چای را جا گذاشت. /tʃajɪ r dʒa gozɑʃt/

۸. در رده‌بندی که هاروکا (۱۹۹۹) بر اساس تأثیر اصل مرز اجباری بر مشخصه‌ها در زبان‌های مختلف انجام داده، گویش کرمانی در گروه چهارم قرار می‌گیرد. این جایگاه به این دلیل است که در گویش کرمانی، حذف مشخصه‌ها با حذف کامل واحد آوایی همراه است.

۹. همانطور که نشان داده شد مبانی رویکرد واجشناسی خودواحد در تبیین و توجیه فرآیندهای فوق در گویش کرمانی از کفایت توضیحی کافی برخوردار است. جدول ۱ نمونه‌هایی از جملات آوانویسی شده گویش کرمانی را نشان می‌دهد.

جدول ۱.

نمونه‌هایی از جملات آوانویسی شده گویش کرمانی

سطر	فارسی معیار	گویش کرمانی	واج پایانی مفعول	تظاهر آوایی نشانه مفعول
ə				
۱	کتاب را بیاور.	/kətab ə bɪjɑr/	b	ə
۲	توپ را گرفتم.	/tup ə gərəftə~/	p	ə
۳	تاج را ساخت.	/tɑdʒ ə sɑxt/	dʒ	ə
۴	قارچ را کاشت.	/qɑrtʃ ə kɑʃt/	tʃ	ə
۵	کاخ را آوار کرد.	/kɑx ə ʔɑvɑr kərd/	x	ə
۶	پاساژ را بست.	/pɑsɑʒ ə bəst/	ʒ	ə
۷	کفش را شست.	/kæʃ ə ʃɒst/	ʃ	ə
۸	باغ را آباد کرد.	/bɑ ʁ ə ʔɑbɑd kərd/	ʁ	ə
۹	کیف را باز کن.	/kɪf ə vɑ kɔ̃/	f	ə
۱۰	اتاق را خالی کرد.	/ʔɑtɑq ə xɑli kərd/	q	ə
۱۱	کیک را گاز زد.	/kejk ə gɑz zæd/	k	ə
۱۲	ریگ را جدا کرد.	/rɪg ə dʒədɑ kərd/	g	ə
۱۳	دستمال را دور ریخت.	/dæstmɑl ə dʊr ræxt/	l	ə
۱۴	گاو را کشت.	/gɑv ə kɔʃt/	v	ə
∅				
۱۵	ساعت را تحویل گرفت.	/sɑʔət tæ:viL gərəft/	t	∅
۱۶	کلید را در آورد.	/kəlɪd dær ʔovord/	d	∅
۱۷	کلاس را شروع کن.	/kəLɑs ʃɔru: kɔ̃/	s	∅
۱۸	کاغذ را زرد کرد.	/kɑkəz zærd kərd/	z	∅
۱۹	شیر را درست کن.	/ʃɪr dɔros kɔ̃/	r	∅
۲۰	کیغم را کادو گرفت.	/kɪf+əm kɑdʊ gərəft/	m	∅
۲۱	نان را سوختی.	/nɔn sʊxti/	n	∅
r				
۲۲	شماره ده را می‌گوید.	/ʃɔmɑrə dæ r mɪgə /	æ	r

r	e	/nærde r va kō/	نرده را باز کن.	۲۳
r	o	/radijo r ?ovord/	رادیو را آورد.	۲۴
r	a	/kətab+a r bijar/	کتابها را بیاور.	۲۵
r	u	/mədad+u r bijar/	مداد را بیاور.	۲۶
r	i	/dæmpaji r xərid/	دمپایی را خرید.	۲۷

البته فرآیندهای واجی دیگری نیز مانند واگردگی واجهای واکنار در آخر کلمه در جملات آوانویسی شده رخ داده است که به دلیل عدم ارتباط با موضوع به طور دقیق مورد توجه و بازنویسی قرار نگرفته اند. اگرچه تظاهرات آوایی نشانه‌ی مفعول مستقیم در گویش کرمانی در سطح رساخت شباهت‌هایی با فارسی معیار دارد، نتایج این پژوهش نشان می‌دهد که سازوکار واجی حاکم بر این تظاهرات در این گویش، از نظر دامنه و نحوه‌ی اعمال قواعد، واجد ویژگی‌های متمایزی است. به‌طور خاص، داده‌های میدانی نشان می‌دهند که در گویش کرمانی، تعیین تظاهر آوایی نشانه‌ی مفعول صرفاً به واج پایانی واژه‌ی مفعول وابسته است و واج آغازین واژه بعد هیچ نقشی در این فرایند ندارد. این محدودشدگی دامنه‌ی اعمال قواعد واجی، که به‌طور نظام‌مند در همه‌ی محیط‌های آزموده‌شده مشاهده شد، در تحلیل‌های موجود درباره‌ی فارسی معیار به‌صراحت گزارش نشده است. افزون بر این، تحلیل فرایندهای درج همخوان و حذف واکه در چارچوب واج‌شناسی خودواحد نشان می‌دهد که در گویش کرمانی، حذف مشخصه‌ها به حذف کامل واحد آوایی منجر می‌شود؛ ویژگی‌ای که این گویش را در چارچوب رده‌بندی هاروکا (۱۹۹۹) در گروه چهارم زبان‌ها قرار می‌دهد. بدین ترتیب، نوآوری پژوهش حاضر نه در فهرست فرایندهای واجی، بلکه در تبیین داده‌محور دامنه‌ی اعمال این فرایندها و ارزیابی کفایت توضیحی واج‌شناسی خودواحد در توصیف یک گویش ایرانی کمتر بررسی‌شده نهفته است. شایان ذکر است که نوآوری پژوهش حاضر نه در شناسایی فرایندهای واجی فی‌نفسه، بلکه در تعیین دامنه‌ی اعمال، شرط‌های محیطی و پیامدهای نظری این فرایندها در گویش کرمانی و ارزیابی کفایت توضیحی واج‌شناسی خودواحد در تبیین داده‌های میدانی این گویش نهفته است. بر این اساس، پژوهش حاضر نشان می‌دهد که تمرکز بر یک پدیده‌ی واجی مشخص، در چارچوب واج‌شناسی خودواحد، می‌تواند به تبیین دقیق سازوکارهای واجی در گویش کرمانی بینجامد و از این منظر، محدودیت دامنه‌ی داده‌ها مانعی برای ارائه‌ی تحلیل واج‌شناختی معتبر به‌شمار نمی‌آید. علاوه بر این، پژوهش حاضر را می‌توان مطالعه‌ای تحلیلی-اکتشافی دانست که زمینه را برای پژوهش‌های آتی با گسترش دامنه‌ی داده‌ها به دیگر الگوهای واجی و واژگانی در گویش کرمانی فراهم می‌کند.

منابع

- آهنگر، عباسعلی، عزت آبادی پور، طاهره، و سیلمانیان، مصطفی. (۱۳۹۵). بررسی فرایندهای تضعیف در گویش لری باغملک: واج‌شناسی خودواحد. *فصلنامه مطالعات زبان‌ها و گویشهای غرب ایران*، ۳ (۱۵)، صص ۱-۲۳.
- آهنگر، عباسعلی، دلارامی فر، منصوره. (۱۳۹۹). بررسی فرایندهای تضعیف در گویش سیستانی براساس واج‌شناسی خودواحد. *مجله زبان‌شناسی گویش‌های ایرانی*، ۵ (۲)، صص ۸۹-۱۲۴.
- ابوالحسنی زاده، وحیده، عبدالعلی زاده، مریم. (۱۳۹۵). بررسی صوت شناختی واکه‌های [o, i, æ] در لهجه کرمانی. *فصلنامه زبان پژوهی*، ۸ (۱۸)، صص ۷-۲۲.

- باقری، مه‌ری. (۱۳۹۵). *تاریخ زبان فارسی*. تهران: نشر قطره.
- بحرانی، نوال. (۱۳۹۷). بررسی برخی فرایندهای صرفی واجی رایج در گویش عربی خوزستانی. *مجموعه مقالات اولین کنفرانس ملی بررسی مسائل جاری زبان‌ها*. گویش‌ها و زبان‌شناسی، اهواز: دانشگاه امیرالمومنین (ع)، صص ۱-۱۶.
- پرمون، یدالله. (۱۳۷۵). *نظام آوایی گونه کرمانی از دیدگاه واج‌شناسی زایشی و واج‌شناسی جزء مستقل*. پایان‌نامه کارشناسی ارشد زبان‌شناسی، دانشگاه علامه طباطبایی.
- پرمون، یدالله. (۱۳۸۸). واکه‌کاهی در گویش کرمان. *مجله نامه پژوهشگاه میراث فرهنگی، ویژه نامه زبان‌شناسی*، ۱ (۱)، صص ۱۲-۲۵.
- جم، بشیر. (۱۳۹۶). پیرامون تلفظ «را» در زبان فارسی. *مجله زبان‌شناسی و گویش‌های خراسان*، ۹ (۱)، صص ۱-۱۴.
- خلیفه‌لو، سیدفرید، دلارامی‌فر، منصوره. (۱۳۹۴). خوشه دو همخوانی آغازین در گویش سیستانی از دیدگاه واج‌شناسی خودواحد. *فصلنامه مطالعات زبان و گویش‌های غرب ایران*، ۱ (۸)، صص ۳۹-۶۲.
- خلیفه‌لو، سید فرید، عزت‌آبادی‌پور، طاهره. (۱۴۰۱). بررسی فرآیند تضعیف در گویش سیرجانی: واج‌شناسی خودواحد. *نشریه ادبیات و زبان‌های محلی ایران زمین*، ۱۲ (۳۵)، صص ۴۹-۷۴.
- دبیرمقدم، محمد. (۱۳۶۹). پیرامون «را» در زبان فارسی. *مجله زبان‌شناسی*، ۷ (۱)، صص ۲-۶۰.
- رضی‌نژاد، محمد. (۱۳۸۱). *واج‌شناسی گویش ترکی مشکین شهر بر پایه نظریه خود واحد*. پایان‌نامه کارشناسی ارشد زبان‌شناسی، دانشگاه تهران.
- فلاح‌تی، محمد علی. (۱۳۷۴). *گفتار کودکانه در گویش کرمانی*. پایان‌نامه کارشناسی ارشد زبان‌شناسی، دانشگاه علامه طباطبایی.
- فیروزیان پوراصفهان‌ی، آیدا، فاتحیان، طیبه. (۱۳۸۹). بررسی فرآیندهای واجی در گویش مشهدی بر اساس واج‌شناسی خودواحد. *مجموعه مقالات نخستین همایش بین‌المللی گویش‌های مناطق کویری ایران، اسماعیلی، عصمت، جباری، مصطفی، سمنان: دانشگاه سمنان*، صص ۱۶۷۸-۱۶۴۷.
- شقاقی، ویدا. (۱۳۸۷). *مبانی صرف*. تهران: انتشارات سمت.
- صاحبی، سیامک؛ توکلی، نسترن. (۱۳۴۳). فرآیندهای آوایی پربسامد دو گویش کرمانی و شیرازی. *مجموعه مقالات نخستین همایش بین‌المللی گویش‌های مناطق کویری ایران، اسماعیلی، عصمت، جباری، مصطفی*. سمنان: دانشگاه سمنان، صص ۱۳۴۳-۱۳۲۹.
- صادقی، وحید. (۱۳۷۹). *تجزیه و تحلیل فرایندهای واجی در گویش فارسی تهرانی براساس واج‌شناسی خودواحد*. پایان‌نامه کارشناسی ارشد زبان‌شناسی، دانشگاه تهران.
- کارآموز، مهدیه. (۱۳۷۹). *بررسی زبانشناختی گویش کرمانی*. پایان‌نامه کارشناسی ارشد زبان‌شناسی، دانشگاه شیراز.
- کرد زعفرانلو کامبوزیا، عالیه. (۱۳۷۹). *واج‌شناسی خودواحد و کاربرد آن در فرایندهای واجی زبان فارسی*. رساله دکتری، دانشگاه تهران.
- کرد زعفرانلو کامبوزیا، عالیه. (۱۳۸۵). *واج‌شناسی: رویکردهای قاعده‌بنیاد*. تهران: انتشارات سمت.
- مدرسی‌قوامی، گلناز. (۱۳۹۴). *فرهنگ توصیفی آواشناسی و واج‌شناسی*. تهران: انتشارات علمی.
- مشکوه‌الدینی، مهدی. (۱۳۸۸). *ساخت آوایی زبان*. مشهد: انتشارات دانشگاه فردوسی مشهد.
- معصومی، انیس. (۱۴۰۱). نگاهی دیگر به رده‌های ریتمی: شواهدی از گونه کرمانی از زبان فارسی. *مجله زبان و زبان‌شناسی*، ۹ (۱۷)، صص ۱۳۱-۱۵۳.
- مهدوی، فرشته. (۱۳۸۹). بررسی همگونی واجی در گونه اصفهانی براساس نظریه خودواحد. *مجموعه مقالات نخستین همایش بین‌المللی گویش‌های مناطق کویری ایران، اسماعیلی، عصمت، جباری، مصطفی*. سمنان: دانشگاه سمنان، صص ۲۰۵۳-۲۰۶۶.

می‌کده، اعظم. (۱۳۹۵). فرایندهای واجی همخوانی در گونه فریمانی بر پایه واجشناسی خودواحد. نشریه ادب و زبان دانشگاه شهید باهنر کرمان، ۱۹(۴۰)، صص ۳۲۱-۳۴۶.

نجفی، عیسی، آرتا، سید محمد. (۱۳۹۰). بررسی تحول کارکردهای حرف «را» در ادوار نثر فارسی. نشریه سبک شناسی نظم و نثر فارسی، ۴(۱۲)، صص ۲۲۹-۲۴۷.

نجفی پازوکی، معصومه. (۱۳۹۰). تاثیر نمود فعل بر تظاهر «را» در جمله. دو فصلنامه زبان پژوهی، ۳(۵)، صص ۲۳۶-۲۱۷.

نقش بندی، شهرام. (۱۳۷۵). تعیین هویت واجی چهار همخوان گرفته در ترکی آذری. پایان نامه کارشناسی ارشد زبانشناسی، دانشگاه علامه طباطبایی.

- Archangeli, D., & Pulleyblank, D. (2015). *Phonology without boundaries: Harmonic serialism and feature-based analysis*. Oxford University Press.
- Bybee, J. (2020). *Usage-based phonology*. Cambridge University Press.
- Carr, Ph. (2008). *A Glossary of Phonology*. Edinburgh University Press.
- Cohen, C. (2018). Gradient phonological phenomena and the limits of categorical representations. *Laboratory Phonology*, 9(1), 1-28.
- Crystal, D. (2008). *A dictionary of linguistics and phonetics (Vol. 30)*. John Wiley & Sons.
- Goldsmith, J. A. (1976). *Autosegmental Phonology* [MA thesis]. Cambridge: MIT University.
- Haruka, F. (1999). *Theoretical Implications of OCP Effects on Features in Optimality Theory*, [Ph.D. dissertation]. Maryland: Maryland University.
- Hyman, L. M. (2018). What is phonological theory? In S. J. Hannahs & A. Bosch (Eds.), *The Routledge handbook of phonological theory*, pp. 3-28. Routledge.
- Jensen, J. T. (2004). *Principle of generative phonology: An introduction*. John Benjamine.
- Karimabadi zadeh, F. (2016). *Studying the Phonological Processes in Kermani Dialect based on Optimality Theory* [M.A. thesis]. Kerman: Shahid Bahonar University.
- Kenstowicz, M., & Kisseberth, C. (1979). *Generative Grammar: Description and Theory*. Academic Press.
- Kenstowicz, M. (1994). *Phonology in generative grammar*. Blackwell Publishers.
- Kul, M. (2007). *The Principle of least effort with in the hierarchy of linguistic preferences: external evidence from English* [Ph.D. dissertation]. Poznan: Adam Mickiewicz University.
- Lass, R. (1988). *Phonology, an introduction to basic concepts*. Cambridge press.
- McCarthy, J. (1988). Feature Geometry and Dependency: A Review. *Phonetic*, 45(2-4), 84-108.
- McCarthy, J. J. (2019). *Optimality theory: Constraint interaction in generative grammar, 2nd ed.* Wiley-Blackwell.
- Odden, D. (2014). *Introducing phonology, 2nd ed.* Cambridge University Press.
- Pierrehumbert, J. B. (2016). Phonological representation: Beyond abstract features. *Language, Cognition and Neuroscience*, 31(2), 1-16.
- Yip, M. (1988). The Obligatory Contour Principle and Phonological Rules: A Loss of Identity. *Linguistic Inquiry*, 19(1), 10-65.
- Yip, M. (2019). *Tone*. Cambridge University Press.